

III RIIGIKOGU

4. istungjärk. **Protokoll nr. 107 (17).**

1927. a.

III Riigikogu koosolek 25. novembril
1927. a. kell 17.

Kokku on tulnud 88 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, siseminister **J. Hünerson**, haridusminister **J. Lattik**, kohtuminister **O. Tief**, põllutöominister **O. Köster**, teedeminister **A. Kerem**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**.

Päevakord:

1. Riigi tööstusettevõtete, ärikohtade ja viljapuuadade omanduseks andmise seadus — I lugemisel.

2. Kaubalaeva deki juht- ja meeskonna sõidu seadus — üldkomisjoni ettepanek.

3. Riigi 1918./19. a. a. eelarve täitmise aruande kinnitamise seadus — riigi majapidamise aruande komisjoni ettepanek.

4. Riigi 1920. a. eelarve täitmise aruande kinnitamise seadus — riigi majapidamise aruande komisjoni ettepanek.

5. Riigi 1921. a. eelarve täitmise aruande kinnitamise seadus — riigi majapidamise aruande komisjoni ettepanek.

6. Eesti käsitöö keskinstituudi põhikiri — hariduskomisjoni ettepanek.

7. Eesti kultuurkapitali seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

8. Riigi põlevkivitööstuse põhimäärus — II lugemisel.

9. Riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

10. „Ühisus Tartu eksporttapamajale“ riikliku laenu andmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna**, pärast abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**, pärast abisekretär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 17.10 min.

Juhataja **M. Martna**: Avan Riigikogu koosoleku.

1. M. Juhkami erakorraline teadaanne konsistooriumi ja üksikute vaimulikkude seadusvastase talitamise kohta.

M. Juhkam (töer) (erak. tead.): Härrad Riigikogu liikmed kingivad mulle ehk kodukorras ettenähtud väga lühikeseks ajaks tähelepanu, et mul võimalik oleks peatuda erakorralise nähtuse juures, nähtuse juures, mis osa

ametiasutustele ei lase teostada nende peale pandud ülesandeid ja mis on enda peale tõmbanud seltskonna laialdase tähelepanu. Ma mõtlen siin teravat konflikti, mis tekkinud ühest küljest sise- ja haridusministeeriumi, teisest küljest konsistooriumi vahel. Meie seisame nähtuse ees, mis nii imelik ja iseäralik, et seda iseloomustada ja hinnatagi raske. Luteri kiriku keskkorraldus piiskop Kukega eesotsas ja teda ümbritsevad temameelsed vaimulikud rikuvad jämedalt seadust. Jutt on siin kõigepealt perekonnaseisu seaduse §§ 21. ja 39. Siin ei saa juttugi olla mingisugusest lahkarvamisest seaduse tõlgitsemises: materjalid seaduse väljatöötamisel ja vaidlused Riigikogus on veel paljudel meeles ja kõigile kättesaadavad. Parandused seaduse arutamisel, mis oleksid andnud osalt seda, mida seaduserikkujad ja sellele õhutajad nüüd tahavad, lükati tagasi. Rahvaesinduse tahe on kindel ja selge. Selles ei kahtle nähtavasti ka seaduserikkujad. Sest kui nad selles kahtleksid, siis käiksid nad seadusepärast teed. Neile ei ole teadmata, kes võib seadust kõigile kohus- tavalt seletada, ja kes võiks muuta või tühistada siseministeeriumi korralduse 12. oktoobrist s. a. nr. 326. Selle asemel õhutab aga konsistoorium avalikult „Kiriku Teatajas“ nr. 6 november 1927. perekonnaseisu ametnikke-vaimulikke siseministeeriumi seadusepärase korralduse mittetäitmisele, mis seda iseäralikum, et perekonnaseisu seaduse... (Vahelhüüe keskelt: Eluvõõras seadus!) § 10. järgi alluvad need järelevalve korras otsekohe siseministeeriumile ja on oma tegevuse eest vastutavad riigiteenijatega ühesugustel alustel. Siseministeerium on sattunud ummikusse. Järjest ja järjest saabub sinna nüüd teateid, kus öeldakse varjamata, et seaduserikkujad täidavad mitte siseministeeriumi, vaid konsistooriumi korraldusi. Kas maksab siin veel kõnelda sellest, et konsistooriumil piiskop Kukega eesotsas ja teda toetaval vaimulikkudel puudub vähemgi lugupidamine rahvaesinduse ja Vabariigi Valitsuse vastu?

Piiskopi ja konsistooriumi tahe tagapõhi on päevaselge. Kodanikkude perekonnaseisu muudatuste registreerimine omavalitsuste — linna-, alevi- ja vallavalitsuste — juures sünnib maksuta. Siseministeeriumi korraldusel on omavalitsused hakanud sisse seadma ka kodanikkude perekonnakirju. Siit määratu hädaoht karjustele, kel ei ole oma karja kooshoidmiseks muud abinõu, kui sundimine. Ka ähvardused, et neid, kes koguduste liikmemakse maksa, ei maeta, — ka need ähvardused ei vii sihile. Kogudustes räägitakse avalikult, et matmata pole jäänud keegi ja et olla märksa odavam maksta matmise korral üks kord kui terve eluaja.

Mul tuleb meelde piiskop Kuke ainsam ebaõnnestunud esinemine ajakirjanduses — soolo või gala esinemine, kui nii öelda tohiks, — kus oli jutt peaaesjalikult kirikumaksude sissenõudmisest. Aga see nõudmine naerdi välja sealsamas parempoolses lehes, kus piiskop esines. Mis siit järgneb? Seda, et kogudused ei taha teda ja temameelseid karjuseid vabatahtlikult ülal pidada. Ja mitte ammu enne praeguse koalitsiooni lagunemist õhutati sealtamast ringkonnast palavikusarnaselt mõtet, et just nüüd oleks aeg läbi viia kirikumaksude sundsissenõudmise seadus. Teie näete, härrad Riigikogu liikmed, et mitte vaim, aga midagi hoopis muud on andnud konsistooriumile ja teda ümbritsevatele vaimulikkudele erakorralise julguse ja jõu.

Seaduse rikkumine ja valitsuse korralduste mittetäitmine ei piirdu aga sugugi eelmise nähtusega.

Ma ei taha kõnelda praegu Toomkiriku uste lahtimuukimisest ega sellest, kui lähedal või kaugel seisib sel ajal neist udest piiskop. Tõsiasi on aga, et ta sai kähku omale mitte ainult Toomkiriku, vaid ka residentsi šelle kõrvale, kust pidi lahkuma ruttu suurem valitsuseasutus. Ja just kui tänutäheks valitsusele selle eest algab siin uus seaduse rikkumine, mis eelnimetatu peaaegu ületab. Ma mõtlen Toomkiriku skandaalset remonti. Mitte sellepärast, et seda tehakse valitsuse rahadega, vaid sellepärast, et piiskop on osanud luua siin haridusministriga ja kunstiringkondadega sama võimatu vahekorra, nagu kõigi teistegagi.

On usumeeste asi selgitada, kui palju on meie viimase aja kiriku korralduses ja õpetuses katoliiklikku ja palju on piiskop Kukk paavst. (J. Piiskar, stp: Kirikuvürst!) Osa usklikke näib aga kindlasti uskuvat, et meie kiriku korraldusse on toodud Roomast peale kuulsa karjasekepi ka palju, palju muud. Olgu sellega kuis on, aga selge on, et konsistoorium piiskop Kukega eesotsas ja teda toetavad vaimulikud on omandanud hulga keskaja

katolikukiriku halbu instinkte: nad kannatavad sama sallimatuse all, nad rikuvad seadust ja neil on haiglane tahe end segada valitsemisaladesse ja valitsuse ülesannetesse.

Üks peatükk keskajast kannab mäletavasti pealkirja: „Paavstide Paabeli vangipõli“. (Naer.) See 70-aastane Avignoni ajajärk oli, nagu teada, valitseva kiriku ajaloos üks segasematest, tumedamatest ja kurvematest. Ma kardan, et meie tulevane kultuurajaloolane, iseloomustades meie aega, aega pärast kiriku lahutamist riigist, paneb sellele pealkirjaks: „Kaks ministrit piiskopi käes vangis“. (J. Piiskar, stp: Härra Soots oli ka vahepeal.) Muidugi ei ole ajaloos liiga haruldased juhud, kus teiste maade tagurlikud vaimulikud on talitanud ligikaudu samuti, kui meie omad. Vahe seisab ainult selles, et kui seal on sagedasti juhtunud võitlust vabaduse vastu inimesed teatavate nimedega, siis on meie omade kultuurajalooline erikaal lõpmatu väike. (J. Tõnisson, rhv: Ei maksa sedaviisi haavata.) Ma olen kaugel kahjurõõmust langenud valitsuse sise- ja haridusministrite üle, seda enam, et piiskop Kuke ja pastor Kapi esimene sõna oli vist: „See on Jumala vits!“ (Naer pahemal pool.)

Millegi pärast jõutakse kuskil otsusele, et Eesti vabadust peab kehtastama uus „Vabadusekirik“, et uut katedraali üles ehitada on Eesti rahval tühi asi, ja kähku asutakse tööle. Riigivanema poliitilised sõbrad hoiatavad ehitajaid. „Kaja“ avaldab paar kirjutust, mille sisu on, et kirikuid on meil rohkem kui tarvis, ja et uue ehitamine oleks lihtsalt rumalus. Teatavad ringkonnad on aga harjunud tegema, mis tahavad, neile pole seni midagi keelatud, nad panevad veel enne siseministri luba 5-miljonilise loterii peaaegu käima. Kuid siseminister jõuab siiski otsusele, et kiriku ehitamine oleks rahavaeseil ikalduseaastail patt, ja keeldub luba andmast. Läheb lahti kõrvulukustav müra: „Kuis? Kuulmatu! Meile ei lubata raha korjata!“ Ja algavad uued ataakid deputatsioonide näol.

Kindral Soots, vastates siseministri kohusetäitjana pahema tiiva arupärimisele umbes samas asjus läinud oktoobris — juba siis ei juletud selle klike vastu ette võtta seda, mis tarvis — seletas, et kirik on muutunud nüüd eraõiguslikuks asutuseks, ja et temal „on korda läinud viia perekonnaseisu seaduse teostamist siledale teele rahulikult“. Nüüd näeme sootu vastupidist. Näeme, et tee on muutunud aasta jooksul nii auklikuks, et siseministeeriumi sõiduk on rummudeni sees. Just aasta pärast on valitsuse ja eraõigusliku konsistooriumi külahaline tee muutunud nii põhjatuks, et ähvardas teha merehaigeks mitte ainult sise- vaid

ka haridusministri. Ma kriipsutan alla: vastandina harilikkusele, on meie tagurlikud vaimulikud sõjajalal just parempoolse valitsuse ja koalitsiooniga. Kust võtsid nad selle julguse? Sellest, et neid, keda tarvis, pole kordagi tõsiselt korrale kutsutud. Ikka mingisugused sosistamised ja kõhatamised. Peaks olema kord selge, et igasugused läbirääkimised — ikka veel läbirääkimised! — annavad tõrkujatele ja selleks ässitajatele ainult südant. Väikesed inimesed, kes on eksinud sagedasti teadmatuses, istuvad kinni ja kahetsevad kibedasti päeva, mil nad eksisid. Aga suured?... Paragrahvis ei või asi praegu seista. Paragrahv on kindlasti olemas. Ja sise- ning haridusminister võiksid olla kindlad, et kui nende poolt käsitusele võetavad paragrahvid ka mõne seaduserikkuja sõjaka vaimuliku vangi viiksid, siis ei läheks sellepärast ei vangikojaüksed isenesest lahti ega langeks müürid kokku. Vaid kanged mehed tuleksid sealt pärast aja äraistumist välja sama tervetena nagu sisse läksid, aga muidugi märksa taltsamatena.

Valitsusel on ülim aeg end leida. Muidu kasvavad teatavad ringid tal üle pea.

Juhataja M. Martna: Rkl. Tammann'ilt on ettepanek, rkl. Juhkami erakorralise teadande puhul avada läbirääkimised. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Ei ole tähendatud aega, millal läbirääkimisi avada. (A. Tamman, tões: Praegu.) Avan läbirääkimised.

J. Piiskar (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Lubage selle erakorralise teadande puhul tähelepanu juhtida kõigepealt sellele, et meil siin ei ole tegemist uue küsimusega, vaid et see küsimus juba rohkem kui aastapäevad seisab pävakorras, nimelt see konsistooriumi omapärane ülespidamine, mille vastu ei maast ega taevast nähtavasti rohtu ega abi ei ole.

Mäletavasti esitas meie rühm selle küsimuse kohta läinud aasta oktoobrikuus arupärimise, millele vastas härra sõjaminister kindral Soots, kes sel ajal ka siseministri kohustetäitja oli, omas vastuses täiesti mööda minnes asja sisust.

See arupärimine oli päevakorras vähemalt kolmel Riigikogu koosolekul, kus suurem osa aega sellele pühendati ja igasuguste andmete ja dokumentidega näidati, kui halvad õieti lood on, ja kuidas juba siis konsistoorium valitsusele üle pea oli kasvanud; näidati, kuidas mitte ainult noor siseminister, kes pärast välissaadikuks määrati, vaid isegi sõjaminister, tegelik sõjamees, sunnitud oli kon-

sistooriumi ees samm sammult taganema, ja pidi tunnistama, et midagi ei ole teha!

Juba siis väideti, et konsistoorium ei täida maksvaid seadusi, juba siis kõneldi sellest, et dokumentide saamises on teatavad raskused ja arusaamatused. Juba siis kõneldi sellest, et konsistoorium on see, kes õhutab vaimulikke seaduslikule korrale vastu hakkama, õhutab neid seaduse mittetäitmisele. (A. Sternfeldt, krst: Missugusele korrale?) Sellele korrale, härra Sternfeldt, mis perekonnaseisu seadusega maksma on pandud, sellele korrale, mis Riigikogu poolt vastuvõetud seadusega on maksma pandud läinud aasta juulikuul, ja mille järgi vaimulikud pidid arhiivid üle andma kolme kuu kestel, see on sügiseks. Need vaimulikud, kes siis streikisid ja ütlesid, et nad perekonnaseisuametnikkudeks ei taha hakata, on nüüd neiks ametnikkudeks hakanud, aga väga halbadeks ametnikkudeks, need on ametnikud, kes kodanikkudele raskusi teevad personaalraamatute põhjal, mis nende käes, dokumentide saamisel. (Vahelhüüe A. Sternfeldt'i, krst poolt.) Lugege, härra Sternfeldt, konsistooriumi kirja, kus öeldakse, et need raamatud on koguduse varandus, mida ei saa anda ära. Aga lugege siseministeeriumi määrust, mis ütleb, et need on just samasugune arhiivimaterjal kui kõik teised kiriku raamatud. (L. Raudkepp, krst: Kui küsimus on raske, las rahvahääletamine otsustab.) Teil on ju monopol rahvahääletamise peale, tulge välja — las rahvas otsustab. Aga selle asemel, et küsimust panna rahvahääletamisele, kutsute üles inimesi seadusele vastu hakkama ja seadust rikkuma. Kui vaimulikud streikisid ja keeldusid perekonnaseisuametnikkudeks hakkamast, siis oleksid tulnud nad hoopis kõrvale jätta, ja asi oleks paremini korraldatud olnud. Aga nähtavasti tuli konsistoorium teisele mõttele, et tuleb amet vastu võtta, tuleb olla ametnik, aga tuleb olla nii halb ja vastutulematu ametnik kui vähegi saab, ja tuleb kasutada ametniku võimu selleks, et kodanikkudele peale sundida kirikut, kuhu nad muidu ei tuleks. See on selle küsimuse sisu, sest egas konsistoorium kui eraõiguslik asutus oleks ilma erilise tagamõtteta asunud vaimulikke üles kutsuma seaduse rikkumisele. Tahetakse näidata tegelikult, kui halb see seadus on, näidata, kui palju raskusi selle seaduse teostamisega kodanikkudele peale on tulnud. Aga tegelikult ei ole need raskused seaduses, vaid need on tingitud vaimulikkudest, kes perekonnaseisuametnikkudeks on hakanud, kuid kodanikkudele vastu ei tule. Kirik tahab siin sedasama

sunniteed käia, mille peale rkl. Juhkam juba tähendas, sest kui inimestel, näiteks, on raskusi dokumentide kättesaamisel omavalitsuse kaudu, siis nad paratamata peavad võimalikkude perekonnaseisu-ametnikkude ja ühtlasi kiriku poole pöörama. Aga kui nad sinna lähevad, siis tullakse asjadega, millest juba aasta tagasi kõneldi, et tuleb maksta mitte ainult dokumentide eest, vaid ka kirikumaksud, kas või terve sugukonna eest, tuletatakse meelde, et ei ole kirikus käidud ja kasutatakse lihtsat dokumentide väljaandmise toimingut selleks, et teha kihutustööd eraõigusliku organisatsiooni kasuks.

Aga mis siis sünniks, kui mõni teine poliitiline partei just sedasama hakkaks tegema. Kui mõni poliitiline partei kutsuks, näiteks, kõiki siseministeeriumi ametnikke töötama siseministeeriumi vastu, mis näo teie siis teeksite? (L. Raudkepp, krst: Kui küsimus on raske, paneme rahvahääletamisele.) Kui öeldakse, et siseministeeriumi korraldusi ei tule täita, siis on vangimajauksed nii pärani lahti, siis on kohtuprotsessid käes ja isamaa hädahohus. Aga võimalikud, konsistoorium kui eraõiguslik asutus, omamoodi partei, on terve rea ministeeriumidega sõjajalale asunud! On raske teha vahet konsistooriumi ja kristliku rahvaerakonna vahel. Need on nagu kahepeaga Jaanus: ühelt poolt paistab kristliku rahvaerakonna, teiselt poolt aga konsistooriumi pale. Ühele poliitilisele voolule on võimaldatud üles kutsuda riigivastasele tegevusele, maksvate seaduste ja nende põhjal antud korralduste ignoreerimisele ja vastuhakkamisele. Mis õigus on perekonnaseisu ametnikkudel-vaimulikkudel, kui ühe poliitilise voolu poolehoidjatel öelda, et nad saavad oma korraldused konsistooriumilt, kuna nad on siseministeeriumi ametnikud? Kas iga siseministeeriumi ametnik võib seda omale lubada? Kas võib näiteks masinapreili öelda, et ta saab mõnelt rühmalt korraldusi ja tal on ükskõik, mis siseminister arvab?

Kui meie konsistooriumi ja kiriku juhid jääksid oma taevariigi asjade juurde, võiksid nad meie pärast kas või uperpalli lasta. Meil on see täiesti ükskõik, mis nad taevariigi asjadega teevad, kui nad aga oma kirikuühvides hakkavad tegema poliitikat, siis tuleb neid hinnata, nagu igat teist poliitilist voolu või rühma.

Konsistoorium näib tüürivat üldse sunduslikkuse poole. Sunnitakse võimalikke seaduserikkumisele. Kavatstavat — härra Raudkepil olevat seaduseelnõugi taskus —

kirikumaksud sunduslikuks teha ja vastuvaidlemata korras sisse nõuda. On teada, et endine Keila pastor, praegune piiskop Kukk seda oma Keila regulatiivmaksudega omal ajal tegi. See kõik on sihitud sellele, et ühise perekonnaseisu nimekirjade pidamisega ja perekonnaseisu arhiivi korraldamisega kirikute käest ära ei libiseks teatavad tuluallikad, ära ei libiseks mammon. Näib, et kiriku ja konsistooriumi politika on mammona politika, et tahetakse kindlustada neid tuluallikaid, mis seni kasutada olnud. Sinna poole tüürivad kõik need kavatsused ja sammud. Ma võiksin tuua terve rea näiteid sellelt alalt, aga neid on juba rkl. Juhkam puudutanud oma erakorralises teadaandes, pealegi ei ole täna tähtsad üksikasjad, vaid on tarvis ära märkida, kuidas valitsus selle peale on reageerinud, kuidas siis silmad kinni pigistatakse, kui kirikuvürst üles kutsub oma alamaid riigivastasele tegutsemisele. Ma ei ole kuulnud, et härra Hünerson oleks teiste vastu ka nii armuline olnud. (L. Raudkepp, krst: Mis Teie pillutesõnu, missugune riigivastatus siin on!) Härra Raudkepp, kuidas siis Teie sellest aru saate, kui keegi üles kutsub tegutsema riigis maksva korra vastu? (J. Vain, stp: Kui kristlane seda teeb, siis ei ole see riigivastatus.— A. Tupits, põl: Teie kutsute iga päev üles seaduste vastu.) Härra Tupits, ehk Teie näitate, kuidas ja kus meie seda oleme teinud. Meie oleme näidanud, kuidas kirik ja konsistoorium seda teevad.

Arvan, et täna ei ole tarvis tungida üksikasjadesse, sest selle küsimuse juurde tuleb veel vist mitu korda tagasi tulla enne, kui selgusele jõutakse, et kirik ei ole riik riigis, kuna praegu on konsistoorium see, kes paneb teatava korralduse maksma, ja siseministeerium aitab kaasa. (Chr. Kaarna, tõe: Mis sellel ametiasutusel on tegemist perekonnaseisu registreerimisega.) Küsige neilt ringkondadelt. Ja siis konsistooriumi vahekord haridusministeeriumiga! Ma ei tea, kas härra Lattik isiklikult on seda tunda saanud, ja ma ei tea ka, kuidas tema suhted on, kuid seda ma tean, et haridusministeeriumis on õhkkond niisugune, et kui keegi konsistooriumi nimetab, siis närvilisemad ametnikud võpautuvad. Kuidas lugu härra Hünerson'i võimkonnas on, seda ma lähemalt ei tea, kuid et siingi asjad sel alal korras ei ole, seda näeme väga hästi kirjavahetusest, kus konsistoorium saadab oma ringkirja ja ütleb, et seda ja seda korraldust ei tule täita, ja ei ole midagi teha. Niisuguseks on olukord kujunenud.

Th. Tallmeister (töer): (V a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : N ü ü d t u l e b !) Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolev erakorraline teadaanne härra Juhkami poolt käsitleb asja, mis õige tõsine on. Ma arvan, et kes selle asjaga natukene lähemalt tahab tutvuneda, see näeb varsti, et naljana seda lugu võtta ei saa. Ma tahan enesele lubada sellest kõneleda natukene laialisemal alusel, kui see ettekantud erakorralise teadaande raamides on sündinud, et meil tõepoolestsiin tegemist ühe asutusega, kus seaduserikkumine otse krooniliseks saanud. Sest saadik, kui praegused isikud konsistooriumi eesotsas asuvad, seda juhivad ja selle liikmeiks on, on lugu tõepoolest — ma tahan seda näidetega illustreerida — isäralikuks kujunenud just sellepoolet, et niipea kui on tegemist jüdametunnistuse ja usuküsimustega, pannakse igas asjas maksma kirjatäht, aga niipea kui on tegemist seadustega, juriidiliste asjadega, siis maksab kõige laialisem vabadus, siis otsustab vaim, aga mitte kirjatäht. Harilikult on meie arusaamine sarnane, nii nagu see terves kultuurilmas valitseb, et seisukord ümberpöördu on: juriidilistes asjades ei ole võimalik vaimu järgi käia, sest kui seal hakkavad üksikud riigikodanikud või asutused ühe või teise paragrahvi mõtet oma moodi seletama, mis sellest välja tuleb? Kuna seal, kus on tegemist ilmavaatega ja usulise veenega, on lugu teine. Seal on õrnade asjadega tegemist ja seal ei saa enesestmõista küsimust käsitada mingisuguse kirjatähe seisukohalt. Et aga konsistooriumis täiesti ümberpöördu arusaamine valitseb, seda tahan alla kriipsutada ja mõnesuguste näidetega illustreerida lootes, et Riigikogu pahaks ei pane, kui ma otsekohe ei tule perekonnaseisu seaduse ega viimase ringkirja juurde, mis ühenduses seisab perekonnaseisu registritega. Sest ka kiriku elus on konsistoorium püüdnud seadust nii käsitada, et ta millegist muust ei küsi, kui oma tujudest ja tahtmisest.

Kõigepealt mõned näited kiriku sisemisest elust. Kõik Riigikogu liikmed mäletavad seda, missugused võitlused usuühingute seaduse arutamise puhul selle kuulsa § 25 juures olid, mis pärast Riigikogu poolt nõnda vastu võeti, et võimalus on kogudusel liidust välja astuda, kui vastava koguduse peakoosolek otsuse teeb kahe kolmandiku häälteenamusega. (J. Soots, põl: Mis siin sellega tegemist on?) Siin on selle asjaga niipalju tegemist, et ta näitab, kuidas üks asutus plaanikindlalt seadusi rikub. See on küsimuse otsustamisel, kui ehk pärastpoole selles asjas ülemineku-vormelite hää-

letamine tuleb, väga tähtis, kui teatakse, missuguse asutusega siin tegemist.

Seadus võeti niisugusel kujul vastu: kui koguduse peakoosolek kahe kolmandiku häälteenamusega otsustab liidust lahkuda, siis võib ta seda teha. Konsistoorium leidis aga otsekohe abinõud, kuidas selle vastu võidelda. Nimelt võttis konsistoorium kiriku põhikirja § 38. niisuguse punkti, et sarnane peakoosolek, kus see küsimus tuleb arutusele, kas kogudus liidust tahab lahkuda, peab koos seisma kolmest neljandikust kõigist koguduse liikmetest. Sellega on siis kahesugused peakoosolekud: kui arutusel on niisugused küsimused, mis konsistooriumile meele järele, siis on kvoorum ühesugune, kui aga niisugused küsimused, mis mitte meelepärased, siis peab olema kolm neljandikku kõigist koguduse liikmetest koos. Kujutage nüüd ette niisugust olukorda! (J. Soots, põl: Igas seltsis on niisuguseid nähteid!) Igas seltsis on nõnda, et kord nõutakse peakoosolekut suuremat ja teine kord väiksemat enamust, aga siin on ette nähtud, et peakoosoleku kokkusead peab hoopis teistsugune olema. Võtame näiteks Kaarli koguduse Tallinnas. See koosneb 50.000 liikmest. Kui seal maksjaid 10.000, siis peaks 8.000 liiget olema koos, kui sarnase küsimuse saab võtta arutusele. Pole sarnast ruumigi, kuhu nii suur hulk inimesi võiks kokku tulla. Iga laps mõistab, milleks see punkt sisse on võetud, nimelt selleks, et teha mitte seda, mis seaduseandjad on mõelnud, vaid et luua olukorda, kus kiriku keskvalitsus võiks seadusevastaselt talitada ja koguduste vabadust kitsendada. Mina kuulsin kõrvalt, et siseministeriumis olla administratiiviasjade osakonna juhataja siseministri tähelepanu juhitud sellele, et see punkt seadusevastane on ja et seda registreerida ei saa. Siseminister olla aga selle peale vaatamata andnud käsu registreerida. Ma ei tea kui õige see on, aga olen kuulnud seda nende ringkondade käest, kes ise ministeriumile õige lähedal seisavad. Seal taheti sellega lihtsalt võimaldada seadusest mööda hiilida.

Edasi luban endale ühe näite selle kohta ette tuua, et see konsistoorium ei arvesta isegi oma enese põhikirjaga. Selle põhikirja, mille ta ise kokku seadnud ja vastu võtnud, selle põhikirja § 39. seisab punkt, milles öeldakse: kui üks kogudus ei täida neid kohustusi, mis tema peale liidu poolt pandud, siis annab konsistoorium kogudusele hoiatuse ja määrab ära tähtaja, mille jooksul ta peab täitma need kohustused. Kui aga kogudus määratud tähtaja jooksul seda teinud

ei ole, siis paneb konsistoorium kirikupäevale ette, koguduselt hääleõigus ära võtta.

Kuulge aga nüüd, missugune lugu on juhtunud Pühavaimu kogudusega. Pühavaimu kogudus ei tahtnud maksta keskkassa makse, sest et konsistoorium koguduse põhikirja ei tunnusta. Selle eest aga taheti Pühavaimu koguduselt hääleõigus ära võtta, ilma et oleks enne mingisugust hoiatust tehtud või tähtaega määratud, ilma et ükski koguduse tegelastest sellest midagi oleks teadnud. Kirikupäeval tuli see asi kõne alla ning vaieldi selle üle kaks päeva. Lõpuks leiti siiski, et õieti talitatud pole, ning konsistoorium oli sunnitud asja järele kaaluma ning kinnitama, et tema põhikirjas seisab tõesti niisugune punkt sees, mis seda talitusviisi ei õigusta. Selle järele tekkis kirjavahetus konsistooriumi ja koguduse vahel. See kirjavahetus kestab praeguse ajani, kus kogudus ikka rõhutab seda, et õelgu konsistoorium, et ta tunnustab koguduse põhikirja, siis maksab kogudus maksud viimase pennini. Jaanuaris on usu-teadlaste konverents, ja kirikupäev tuleb kokku juunis, kuid nüüd ütleb konsistoorium kirikupäeva otsust ootamata, et kui kogudus oma keskkassa makse 15. detsembriks ära ei maksa, siis kaotavad koguduse ametikandjad ja esindajad sellest päevast usu-teadlaste konverentsil ja kirikupäeval hääleõiguse. Konsistoorium ei oota kirikupäeva ära, et seal ettepanekuid teha, vaid ta otsustab asja iseseisvalt, ehk küll konsistooriumi põhikiri seda nõuab, et sarnased asjad kinnitatakse kirikupäeval. Võib olla, et kirikupäev selle otsuse tagasi lükkab, kuid koguduselt võetakse hääleõigus juba 15. detsembriks. Edasi lubatagu mulle veel üks näide tuua kiriku sisemisest elust, see on viimane: tahan nimelt puudutada mõne sõnaga kuulsaid ketseriprotsesse. Neis otsustes, mis sel puhul tehtud, eriti ka minu vastu, tuuakse ette, et mina olen süüdi mõistetud vana kirikuseaduse §§ 494., 483., 484. ja 485. põhjal. Ma ei taha siit kõnelema hakata sellest, et see kirikuseadus usuühingute seadusega tühistati, vaid näitan, et isegi sellega ei arvestata, mis neis ettetoodud paragrahvides seisab. Mind loetakse süüdi kahes asjas, esiteks, et mina olevat luterikiriku õpetusest kõrvale kaldunud ja teiseks olevat mina konsistooriumi, oma vaimulikku ülemust, mitu korda haavanud ja teotanud. Nüüd ütlevad aga samad paragrahvid... (V a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t.) Ma arvan, et on küllalt tähtis ära näidata, kuidas konsistoorium asju ajab. Nendes samades paragrahvides on kõne sellest, et kui keegi konsistooriumi haavab, siis karistatakse teda selle eest valju noomitusega,

ja kui ta kirikuõpetusest kõrvale kaldub, karistatakse teda ametist tagandamisega. Vaimulikust seisusest väljaheitmise näevad need paragrahvid aga ainult siis ette, kui on tegemist kriminaal kuriteoga. (V a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t.)

Kuid veel üks näide. Sama kirikuseadus näeb ette, et edasikaebuse korral tuleb maksta edasikaebajal 7 rubla 50 kopikat. On täiesti selge, et selle järgi tuleks praegu maksta 11 marka 25 penni. Iseseenesest mõista ei ole see kellegi raha, aga tähtis on siin seadus ja põhimõte. Konsistoorium määrab aga, et mul edasikaebuse puhul tuleb maksta 2500 marka. Kujutage enesele ette, härrad rahvasaadikud, kui teie kohtus asju ajate, ja sama kohtuasutus määrab ühekorraga, et teie peate tema vastu edasikaebuse korral maksma 10 miljonit marka. (V a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t.) Teie näete, missuguste kurioosumitega seal toime saadakse. Ma toon need näited ette selleks, et näidata, et kiriku sisemises elus käiakse niisuguse imeliku korra järgi, et seadustest kunagi ei hoolita ja toimetatakse alati nii, nagu vaim annab. (V a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t.) Riigikogu puudutab see nõnda palju, et siin näidata, missuguse kurioosumiga meil tegemist võib olla 20. sajangul Eesti vabariigis ühes asutuses, mida nimetatakse konsistooriumiks.

Nüüd lubatagu, et ma lahkun kiriku sisemise elu ummiku juurest ja tulen haridusministeeriumi juurde, selle ministeeriumi juurde, keda mõlemad eelkõnelejad on juba puudutanud. Ta on seatud ühendusse muinsuskaitse seadusega, missuguse seaduse § 14 ütleb nõnda: kui on muinsuskaitse alla võetud hoonete restaureerimisega ja parandamisega tegemist, siis „sünnib see haridusministri järelevalvel. Omanikud on kohustatud vastavad plaanid haridusministrile kinnitamiseks esitama.“

Möödunud teisipäeval, Riigikogu koosoleku ajal, sain kokku haridusministeeriumi kõrgema ametnikuga. Jutuajamisel ütles ta: kas Teie ei võiks arvamist avaldada, mis peab selle konsistooriumiga peale hakkama, teda ei saa kõige parema tahtmise juures seaduse täitmisele sundida. Toomkirikut remonteeritakse barbaarselt. Meie saadame 10 eeskirja, neid ignoreeritakse. Meie soovitame võtta asjatundja eksperti, teda aga ei võeta vastu. Meie pakume raha toetuseks, aga selle kirja peale ei vastata. Alles tüki aja pärast vastatakse, et meie volinikuks on vannutatud advokaat Nirk, ja teie võite temaga läbi rääkida.

Mina ei ole asjatundja sellel alal, kuid minule on üks asjatundja seletanud, et Toom,

kirikul on kunstiringkondade arvates suur kunstiline väärtus. Haridusministeerium on vastutav, et seda kunsti ei rikuta. Remont olla täitsa barbaarne, ja terve lugu ähvardada saada rahvusvaheliseks skandaaliks. Seda ütles see härra.

Meil on küllalt välismaal kirjutatud ja lärmi löödud sellest kirikust ja nüüd lõhutakse siin ka kirik ning vanad kunstiväärtused ära. Küll on aga seda toonitatud, et seal olla tegemist ainult vappidega, ja kord olla piiskop öelnud, mis neil vappidel mõtet on; kui haridusministeerium tahab, võib ta need omale saada. Kuid lugu on seal teistsugune, seal ei ole tegemist vappidega, vaid epitaafidega ehk hauakirjadega. Nende hauakirjade hulgas olla osa 16. sajangust, suurem osa 17. sajangu lõpust pärit, ja seal olla suure kunstiväärtusega kirju, nõnda et öeldakse — see on otse jõledus neid sealt ära viia, kuna nad kirikuga sisuliselt on kokku kasvanud. Siin on ometi väga iseloomuliku nähtusega tegemist, mida meie nii kergelt ei tohi võtta, kui üks asutus järjekindlalt seda ignoreerib, mis seaduse põhjal haridusministeeriumi poolt temale ette kirjutatakse, kui tema kõige peale vilistab ja remondi laseb nõnda edasi minna, kuidas tema seda soovib.

Nüüd tahaksin tulla perekonnaseisu seaduse juurde. Siin on juba enne tähelepanu sellele juhitud, et Riigikogu sel puhul, kui perekonnaseisu seadus anti välja, vastava ettepaneku tagasi lükkas ja otsustas, et kuulutamise kiriku kantslis ei või täita selle kuulutamise aset, mis seaduse põhjal peab sündima vastava ametikoha ja linna- või vallaomavalitsuse seinal. Sellega on seaduseandja selgesti öelnud — kas see seadus otstarbekohane on või mitte, selle üle ei tarvitse nüüd, kus seadus vastu võetud, enam pead murda — et see kuulutamise tingimata tarvilik on, nii oma ametikoha enese seinal, kui ka vastava linna- või vallaomavalitsuse seinal. Nüüd on aga konsistooriumi poolt niisugune ettekirjutus tulnud, et kuulutamine kantslist võib väga hästi täita selle kuulutamise aset, mis seaduse järgi omavalitsuse seinal tuleb teostada. Riigikogu ütleb, et ei või, konsistoorium aga kirjutab ette, — võib küll. Kujutame ette, mis sellest välja tuleb, kui näiteks haridusminister annab seadusealusel eeskirja koolidele, et nad peavad seaduse järgi käima, kui aga selle vastu mõni õpetajate liidu juhatus tuleb eeskirjaga, et ei tarvitse käia seaduse järgi, vaid tema eeskirja järgi, sest see tuleb temale otstarbekohasem ette? Siin on tegemist ühe täiesti võimatu olukorraga, kui sarnane asutus lubab enesele nõndaviisi riigiametnikkude keskel, ja seda on perekonnaseisu-ametnikud, kihutustööd teha,

et nad seadust rikuksid. Sellejuures ei ole kuulutamine omavalitsuse seinal sugugi nii mõttetu, kui see näib olevat. Kui perekonnaseisu-ametnikud on koosoleku pidanud, siis on Tallinna perekonnaseisu-ametnik koosolekul seda olukorda käsitanud ja juhtinud tähelepanu järgmise asjaolu peale: Tallinnas on perekonnaseisu ametnike-vaimulikke umbes 17 isikut. Kui keegi tahab abielu vastu protesteerida, siis peab ta kõik kantseleid läbi käima, enne kui teada saab, kas on vastav abielu sõlmimisel. On aga kuulutus linnavalitsuses välja pandud, siis läheb ta ainult sinna ja vaatab järele. Olla ette tulnud niisugune juhtumine, et keegi on tahtnud protesteerida ühe abielu vastu, kus ühe lastega lese abiellumise puhul vaestelastekohtuga kõik asjad korraldatud ei olnud, vastav isik tahtnud protesteerida, ei ole aga õigel ajal sellest teada saanud ja jäänud hiljaks. Need on aga juhtumised, mille tagajärjel tsiviilprotsessid võivad tekkida. Tartus olla keegi isik sel põhjusel, et kuulutus ei olnud linnavalitsuses välja pandud, protsessi alanud ja palunud vastava abielu tühistada. Asi veel otsustatud ei olla, protsess olevat käimas. Igatahes sarnaseid juhtumisi tuleb palju ette. Mul omal oli sarnane juhtumine, mis ka seda illustreerib, kuidas raskusi võib tekkida. Ühel päeval tuleb minu juurde üks paar, kellel on kaasas paber, kus on ära märgitud, et nad on kirikus kolm korda kuulutatud. Seda tuleb nimelt sagedasti ette, et mõned paarid soovivad abielu kinnitada linnas, tulevad ootamata siia, on ise maa elanikud, on aga seal kõik seaduse nõuded ära täitnud, tulevad siia ja siin registreeritakse nad. Mina küsin neilt, et siin seisab küll, et olete kolm korda kirikus kuulutatud, aga kas ka vallavalitsuses kuulutatud olete. Nad vastavad, et õpetaja ütles, et seda ei ole tarvis. Öelge nüüd, mis mina pidin tegema? Kui seaduse järgi käia, siis ei tohi neid laulatada. Kõlistasin siseministeeriumi administratiiv osakonna juhatajale ja küsisin temalt, mis teha. Sealt öeldi, et tehke omal vastutusel, aga et mina Teie asemel küll ei registreeriks, vaid saadaksin selle paari tagasi. Nüüd on aga inimesed tulnud linna kõigi oma pulmalistega, on asjad kõik korda seadnud, ja maal on neile nõu antud, et teie võite linnas rahulikult registreeritud saada, ja nüüd saadetakse nad järsku tagasi. Mina omal vastutusel registreerisin nad seekord ära selle põhjal, et seaduses on üks punkt, kus on öeldud, et hädalistel juhtumistel, nagu kardetava haiguse puhul, rutulise ärasõidu puhul j. n. e., on võimalik kuulutust ära jätta. Selle punkti peale toetudes pidin seda tegema, ja teatasin ka ministeeriumile, et sarnaselt olen talitanud.

See on üks näide, kuidas võidakse inimestele raskusi teha sellega, kui seaduse järgi ei käida, ja kui ametnik ennast tunneb kohustatud olevat käima seaduse järgi, siis selle all kannatavad lihtkodanikud.

Nüüd siis lubage mind tulla perekonna- raamatute juurde, mis õieti neiks läbirääkimisteks siin tõuke on andnud, ja mille kohta, nagu ajakirjanduses teateid olnud, läbirääkimised ministeeriumi ja konsistooriumi vahel käimas olla. Siin on lugu nõnda, et hiljuti tuletas siseministeerium ringkirjaga meelde, et ka personaalraamatud on riiklikud raamatud, ja et meie oleme kohustatud nende põhjal tunnistusi välja andma. Mõne aja pärast tuleb aga konsistooriumist ringkiri, et need on koguduse eraraamatud ja et nendega ei ole perekonnaseisu-ametnikul midagi tegemist, ja et ei pruugi nende põhjal tunnistusi välja anda. Kui kodanik tahab nende põhjal mingisugust tunnistust saada, siis on ta kohustatud konsistooriumi kaudu selle omale nõutama. Kujutage ette, missugune olukord sellest tekiks. Kõigepealt on see seletus minu arvamise järgi täiesti võimatu, kui tahetakse öelda, et siin on puht koguduse eraraamatutega tegemist. Vene kirikuseaduses, mis maksis 1. juulini 1926. a., Seaduste kogu 11. kõite 1. jaos, kõneldakse kahes paragrahvis neist raamatutest, mida vaimulik on kohustatud pidama. § 455 ütleb, et iga vaimulik on kohustatud pidama registrit sündinute, ristitute, leeritute, lauakäinute, kihlatute, laulatute ja maetute üle. Sama seaduse § 459 ütleb, et peale selle on iga vaimulik kohustatud pidama personaalraamatuid nende eeskirjade ja vormulaaride järgi, mis seisuste seadustes ette nähtud.

Kui tahavad vaimulikud ja konsistoorium seletada, et raamatud, mida viimane paragrahv käsitab, on puht kiriklikud, kuna esimeses aga riiklikud raamatud on ette nähtud, siis peaksid need vaimulikud arvamiselt olema, et esimeses paragrahvis nimetatud leeritute ja lauakäinute raamatud ka riigi omad on. Kuid nende kohta on need härrad samal arvamisel, et need on kiriklikud raamatud ja neid ei ole õigus ära anda. Et riigi raamatud on ainult sündinute, abiellunute ja surnute raamatud, seda vahet meie lihtsalt teha ei saa. Selge on see, et kirik oli kuni 1. juulini 1926. a. riiklik asutus, ja kõik inimesed pidid kuskile kirikusse kuuluma. See oli Vene ajal nii, ükskõik missuguse usutunnistuse liikmeks keegi oli, ometi oli kirik ainukene koht, kus peeti perekonnaraamatuid kodanikkude kohta. See oli kiriku kohustus ja teist asutust selleks ei olnud. Alles pärastpoole seati sisse mõnesugused registrid politseis usulahkude kohta. Sel-

lepärast olid ka kõik selleaegsed raamatud riigi omad.

Eraraamatud on alles need, mis kogudused pärast 1. juulit 1926. a. omale on sisse seadnud. Sellepärast on ka meil Pühavaimu koguduses hakatud uut personaalraamatut sisse seadma. Vanu raamatuid ei saa aga keegi seletada puht eraraamatuteks. Nõuab ju seadus isegi, et parohiaaltähed, mille põhjal koguduse liikmete nimestikud kokku seati, tulevad kui originaalid alal hoida ja tulevad välja anda ainult vastavate ametiasutuste nõudmisel, see tähendab, kui näiteks mõni kohtu-uuriija tuleb ja seda nõuab. Loomulik, et seda riik ainult oma huvides ja oma raamatute suhtes nõuda võis. Pealegi ei ole võimalik perekonnaregistrit omavalitsustes muidu sisse seada, kui et aluseks koguduste senised perekonnaraamatud võetakse.

Ja need raskused, mis inimestele selle juures tehakse, kui konsistoorium ette kirjutab, et tarvis on andmete saamiseks pöörata konsistooriumi poole ja viimase kaudu neid nõuda! Selle asemel, et inimese tuleks Pühavaimu koguduse kantseleisse, peab ta minema konsistooriumi, kes võib olla ta uuesti tagasi saadab Pühavaimu koguduse kantseleisse. Teisiti ei saa sellest aru. Kujutage ette, missuguseid jooksmissi ja raskusi see inimestele sünnitab. Toon teile ühe näite. Täna tuli üks mees minu juurde kantseleisse, kes soovib sõita välismaale, sest ema on seal ära surnud. Isikutunnistuses on aga viga, vanus on seal valesti märgitud ja ei vasta dokumentidele, ning mees palub mind seda viga parandada. Mina aga pean konsistooriumi ringkirja põhjal ütlema, et personaalraamatu alusel mina seda teha ei või ja et selles asjas tuleb pöörata konsistooriumi poole. Mees oli nimelt Jõhvis sündinud. Igähele on see enesest mõistetav, missugused raskused selle juures tekivad. (M. Juhkam, tõer: Enne konsistoorium küsib, kas kirikumaksud on makstud.) On täiesti selge, kui keeruliseks see asi sarnaste — palun vabandada — rumalate eeskirjade läbi kujuneb. Milleks on tarvis sarnane jonn? Mis see tähendab? Mis jaoks on tarvilikud niisugused eeskirjad? Kas ei oleks küllalt ja kas ma ei võiks andmeid anda selle põhjal, et minu raamatutes need on olemas, kas nad õiged või mitte, see ei puutu minusse? Siseministeerium kirjutab pealegi, et nende andmete andmine ei pruugi sündida tasuta, vaid 25 marga eest. Mis mõttes on meil tarvilik ajada sarnast jonn? On täiesti selge, et võime inimestele andmeid anda välja ja teha võib ta nendega, mis tahab. Kui aga konsistoorium ei ole sellega rahul, kui ta loeb, et personaal-

register on koguduse eraraamat, missugune seaduslik kord on selleks temal olemas, et oma seisukohta kaitsta? Ainukene tee on, et ta kaebaks administratiiv korras Riigikohtule, ja kui Riigikohus otsustab, et need on eraraamatud, siis on asi muidugi selge. Aga kui antakse välja ringkiri, mis kohustab õpetajaid, kes alluvad konsistooriumile, ministeeriumile vastu hakkama, siis, lubage minul küsida veel kord, kuhu meie sellega jõuame? Minu kogudus ei pane seda eeskirja muidugi üldse tähele, sest koguduse põhikiri ei tunne sarnast imeplikku asutust, nagu konsistoorium on, üldse mitte. Kuid meil on teisi kogudusi, nagu Sternfeldt'i ja teiste omad, kus koguduse põhikirjas ette nähtud, et õpetajad alluvad konsistooriumile, peavad sellega konsistooriumi sõna kuulma ja käsku täitma. Rkl. härra Juhkamil on praegu käes terve rida niisuguseid protokolle, mis perekonnaseisuametis on tehtud. Võib olla, et ta mõne ette kannab, ma ei saanud kõiki läbi lugeda. Kuid nendest kaebustest ja protokollidest on näha lugusid, kus inimesed tahavad andmeid saada ja sellejuures suurte raskustega võitlema peavad. Arvan, et need näited ja kogu materjal peaks küllaldaselt selgitama, et sarnane olukord ei tohiks sallitav olla. Ma lugesin eilset „Kajast“, et Tallinna õpetajate saatkond olevat käinud lugupeetud Riigivanema juures ja olla katsunud seal selgeks teha, et need on eraraamatud. Riigivanem olla lubanud katsuda asja nende soovide kohaselt lahendada. Kuidas Tallinna õpetajad seadust seletavad, selle kohta võin tuua näiteid. Teatavasti oli ajakirjanduses hiljuti selle üle jutt, kas kirikus tohib matta enesetapjaid või mitte. Selle küsimuse kohta kirjutas praost Kapp „Päevalehes“, et enesetapjate matmine kirikus olevat kirikuseaduste järgi keelatud. Ma kirjutasin vastuse ja saatsin selle „Päevalehes“ avaldamiseks, kuid miskipärast ei ole see veel seni ilmunud. Selles vastuses näitasin ma, et ei ole olemas ühtki niisugust seadust, mis keelab enesetapjaid matta kirikus. Küll on vanades kirikuseadustes §§ 306 kuni 316 ja 839—844 öeldud, et enesetapjaid tuleb matta kodanlikke eeskirju silmas pidades, mis lahkamise ja muude sarnaste asjade kohta käivad. Seal on ka öeldud, et surmamõistetuid ei tohi pidulikult matta, kuid ühtki sõna ei ole seal öeldud sellest, et enesetapjaid ei tohi kirikus matta. Kui ma Tallinna tulin, siis öeldi ka mulle Tallinna õpetajate poolt, et see enesetapjate kohta käiv määrus on praostkonna otsus. Kuid nüüd tullakse ja öeldakse, et see on seadus. See näitab aga jälle, et sealgi on tegemist seltskonnaga, kes mingisugustest seadustest ei hooli.

Juhataja **M. Martna**: Rkl. Juhkam on esitanud järgmise ülemineku-vormeli: „Ära kuulates erakorralise teadaande konsistooriumi ja üksikute vaimulikkude seadustevastase talitamise kohta, otsustab Riigikogu valitsuse tähelepanu juhtida selle peale, et riigi ametivõimud seadusliku korra jalule seaksid, ja läheb päevakorras edasi.“

L. Raudkepp (krst): Ei ole soovitav, et riigi ja kiriku elus ilmsiks tuleksid niisugused lahkkelid, nagu meie täna siin kuulsime. Tähtis on leida üles need vead, mille tagajärjel on tulnud ilmsiks niisugused, ütleme otsekoheselt, kahetsemisväärilised nähtused.

Kui meie tähele paneme põhiseadust, siis on öeldud selle § 11. järgmiselt: „Eestis on usu ja südametunnistuse vabadus. Keegi ei ole kohustatud korda saatma usutunnistuslikke tegusid, olema usutunnistusliku ühingu liige ega kandma selle kasuks avalikke kohustusi.“

Põhiseaduses ei ole selle kohta mingisuguseid näpunäiteid, et usuühingute seaduse kokku seaks ja vastu võtaks Riigikogu, riiklik võim, ja annaks tema kasutamiseks ja täitmiseks sarnasel kujul, nagu ta selle seaduse on vastu võtnud, kirikutele ja usuühingutele. Kui siin räägitakse põhiseaduses usu ja südametunnistuse vabadusest ja et usuühingute seaduse tagajärjel on tulnud ilmsiks kõiksuguseid kokkupõrkeid, siis tähendab — seda vabadust ei ole ja II Riigikogus ei ole kokku seatud niisugust seadust, mis oleks võimaldanud rahu-likku kirikute ja usuühingute arengut. (T. Kalbus, tõer: Põhiseaduses on ka sõnavabadus, siis võiks teie loogika järgi sõnadega teotada teist. — Tähendab, Riigikogu ei tohiks seadust anda, et laimamine ja teotamine on keelatud!) Ei, teie seate asja hoopis teisele pinnale!

Kui tähele panna kiriku minevikku, siis teame väga hästi, et kirik on olnud eestkostmise all, ja eriti meie Eesti rahva kirik, kel pole iialgi vabadust olnud. Meie luterlik kirik oli alati konsistooriumi ja veneaegse siseministeeriumi valitsemise all. Meil oli maal patroonaadi õigus, ja Eesti kogudused, Eesti usuteadlased, Eesti kirik tegelikult ei suutnud endid vabalt väljendada. On ju teada, et õpetaja Reiman omal ajal ei läinud isegi õpetajate sinoditele, sest temale ei võimaldatud seda vabadust, mida ta arvas enesel olevat kui evangeeliumi kiriku jumalasaõna kuulutajal. Sellepärast ta ignoreeris sinodit, ja on ju Eesti õpetajaid küllalt olnud, samuti kõstreid, kes on endise valju korra all kannatanud. Ärgem unustagem, lugupeetud Riigikogu liikmed, et sellest endise aja õhkkonnast, kus kirikul ei olnud mingisugust vabadust, on välja võrsu-

nud Eesti luterlik kirik. Samuti on ka Eesti apostlik kirik vabaks saanud ja samuti kõik usuühingud. Ei ole enam neid surveid, mis endisel ajal nii koormavalt ja ülekohtuselt evangeeliumi usu põhimõtet on rõhunud. Kas siis tuleb imeks panna, et Eesti rahva kirik nüüd ka tõesti tahab olla vaba igasugusest riiklikust eestkostmisest? Lubatagu üsna asjalikult juhtida tähelepanu järgmisele asjaolule. Töötati välja usuühingute seadus, selle töötas välja siseministeerium, ja esitati siis komisjonile. Mina komisjoni liige ei olnud, aga ma ei ole midagi sarnast kuulnud, nagu meil demokraatlikus riigis on saanud endastmõistetavaks põhimõtteks, et oleks ka asjast huvitatud komisjoni kutsutud, et ühes koos läbi arutada seda rasket probleemi. Ja et ta tõesti raske on, seda näeme neist kõnedest, mis siin peeti. Muidu ministeerium kui ka komisjon arvestab asjast huvitatud ühingute ja seltside arvamistega, kutsutakse ikka eksperte komisjoni, et igakülgselt läbi arutada seaduseelnõu. Aga siin on, lubatagu öelda, see suur viga tehtud, et arvati, et kiriku esindajad on niisugused suurused, keda peab tingimata ignoreerima, sest usu ja kiriku vastu tuleb avaldada üleolekut ja kui võimalik ka põlgust.

See on minu arusaamise järgi üks peavigadest, mis on tehtud. Kas on üldse komisjoni, kus arutati usuühingute seadust, kutsutud evangeeliumi koguduse piiskop, kas on kutsutud nüüdne metropoliit, et neid vähemalt ära kuulata ja teada saada, misugused raskused võivad ette tulla, kui Riigikogu hakkab üksi korraldama vahakordi riigi ja kiriku vahel. Riigikogu ei ole õieti tabanud vahakorda riigi ja kiriku vahel, seda näitavad need raskused, mis pärast seaduse vastuvõtmist ilmsiks on tulnud. (M. Juhkam, tõer: See oli valitsuse eelnõu. Kokkulepe oli olemas.) Minul ei ole, härra Juhkam, teada, et seal kokkuleppega tegemist.

Mis puutub ministeeriumi kõrgematesse ametnikkudesse, siis võin tuua näiteid, kuidas siseministeeriumi peasekretär on ise välja töötnud või lasi oma komisjoni välja töötada kõik plangid, mis tarvis perekonnaseisuameti registreerimisel.

Samuti ei kutsutud komisjoni vaimulikuks kellel suured kogemused, et ära kuulata praktilisi näpunäiteid. Sellepärast on see terve aparaat tehtud raskeks. Uuemal ajal katsutakse aga asjaajamist lihtsustada, et mitte kodanikku tülitada. Siin on tehtud suur viga. Kui vead aga tehtud on, siis võiks neist lahti saada sel teel, et asi aetakse õigetele rööbastele. (Chr. Kaarna, tõer: Seadus vastaselt!) Kas tõesti ei ole või-

malik luua niisugune instants — siseministeerium võiks seda teha — kuhu kokku kutsutaks usuühingu esindajad, et läbi arutada tähtsamad põhimõtted, kus ilmsiks tuleb elementaarse tähelepanu ja huvide arvessevõtmine ka kirikujuhtide vastu. (M. Juhkam, tõer: Aga miks ei ole olnud?) Kirik tahab vabaks saada sellest ajaloolisest raskest eestkostmisest ja kui ta näeb, et see eestkostmine edasi kestab, siis ei ole imeks panna seda meeoleolu, mis tekib kirikutege- laste keskel: nad tahavad olla vabad, olgu kirik siis riigist lahutatud, aga kirikut, kui niisugust suurt organisatsiooni tuleb vääriliselt tunnustada. Ma võtaksin näite naaberriigist, nimelt idapoolsest naaberriigist, (J. Vain, stp: Võtke Euroopast!) kus ju ka arvamine oli, et kirik on niisugune asutus, mis otsekohe kahjulik on, teda tuleb kõiksuguste abinõudega sumbutada ja hävitada. Aga ometi on seal jõutud äranägemisele, et niisugune tendents ja vaen kiriku vastu ei ole ka riigile kasulik, ta on tekitanud kodanikkude hulgas meeoleolu, mis ei ole kasulik valitsusele, ja seal on hakatud järele andma. Oleks niisugune mõistlik, asjalik järeleandmine meil juba varem maad leidnud, nii nagu meil demokraatliku viisi juures, enne arutatakse asjad läbi ühes huvitatud isikutega, siis meie ei oleks jõudnud välja niisugustele raskustele ja ei oleks tarvis olnud niisuguseid etteheiteid teha piiskop Kuke aadressil, kes kui isik on kaunis tagasihoidlik. Ma hüüdsin juba paar korda vahele, et tuleb arvestada kirikupäevaga. Milleks minnakse konsistooriumi ja piiskopi kallale, kui kirikupäev on mõõduandev asutus, kes korraldab kirikut? Aeg ei ole veel hilja, võiks tulla toime niisugune konkordaat riigi ja kiriku vahel ja sellele vastavalt võiks muuta mõned paragrahvid seadusest, millest täna siin kõneldi, ja meie saaksime tõesti raskustest üle. Kui meil arutusel oli perekonnaseisu seadus, siis osalt tähendati raskustele, mis võivad ette tulla. Ja siin ei ole pastorkonna huvide kaitsemine, vaid siin on välja mindud koguduste, maarahva huvides, selles mõttes on siin sõna võetud kui arutamisel oli perekonnaseisu ja usuühingute seadus.

Peaaegu tagasi lükkama need etteheited meie erakonnale, et ühendus olevat kristliku rahva-erakonna ja konsistooriumi vahel, et mis konsistoorium meile ette kirjutab, seda meie täidame. Meie kaitseme kiriku huvisid ja eeskätt rahva ja kristlike koguduste huvisid. Ärgem tehkem etteheiteid nii suurel kujul ja eeskätt konsistooriumile, kuna need etteheited käiksid ka koguduste aadressil. Siin tuleb asja vaadelda rahulikult, nagu see väärrib riigitegelasi. Mis puutub usuühingute

seadusesse, siis oleks riigi ja kiriku ratsionaalne printsiip järgmine: Riigikogu, kui seaduseandliku võimu esindaja ja seaduste andja peaks kokku seadma raamiseaduse üldjoontes ja sellega vabaduse andma kogudustele ning kirikutele, et nad selle raamiseaduse piirides võiksid end organiseerida. Nüüd aga on välja kujunenud niisugune olukord, mis rkl. Tallmeister ette kandis ja mis on kestnud mitme aasta jooksul, et näiteks Pühavaimu kogudus tahaks jääda luteriusu kiriku alla, aga teda ei taheta sinna. Kui oleks kirikutel täielik vabadus, või kui oleks jäetud autonoomia kiriku elus, siis ei oleks niisuguseid väärnähtusi ja arusaamatusi ette tulnud. Siin on seaduseandlus vea teinud sellega, et on kirikud eestkostmise alla võtnud, öeldes: nii kuidas meie tahame, nii peab sündima. Oleks aga seaduseandlus olnud tagasihoidlikum ja andnud kirikutele võimaluse talitada oma äranägemise järgi, siis ei oleks ette tulnud niisuguseid väärnähtusi ja kõrvalekaldumisi. Siin rääkisid ja otsustasid kaasa ka need rahvasaadikud, kes kirikust üldse ei ole huvitatud. Tuldi otsusele, et täielik õigus on seaduse kaudu kirikuid eestkostmise alla võtta. See on minu arusaamise järgi usuvabaduse vastu. Neil on aluseks võetud vanade valitsuste põhimõtted, kus kirik võeti eestkostmise alla ja öeldi, et nii peab sündima, kui meie tahame. (Chr. Kaarna, tõer: Aga missugune paragrahv takistab kiriku- ja usu elu?) Igatahes usuühingute seadus kirjutab siin praegu ette, kuidas kirik end peab organiseerima. Kahjuks ei ole mul praegu seda seadust käepärast, sest ootamata võeti härra Juhkami poolt see küsimus üles, ja minul ei olnud võimalust kõiki materjale muretseda ega end ette valmistada, nagu härrad Juhkam, Tallmeister ja Piiskar end selleks ette valmistasid. Siin on tähtis selgusele jõuda põhimõtete üle. (J. Piiskar, stp: Tahab kiriku liiga vabaks jätta.) Ma tahtsin tähelepanu juhtida meie kiriku minevikule, kõigile neile meeleoludele, mis on siiaaani valitsenud Eesti rahvusest vaimulikkude keskel, ning sellele püüdele, mis kirikul on, et täiesti vabaks saada autonoomsuse piirkonnale. Et seda autonoomsust ei ole antud sel määral, nagu seda oleks võinud soovida... (J. Vain, stp: Metsmeeste vabadust on ikka raske teostada!)

Mis puutub sellesse, et siin ei ole tahatud täita seadust ja sellel alal on eeskirju konsistoriumi poolt antud, mida võib seletada, kui seadustega mitte kokkukõlasolevaid... (Chr. Kaarna, tõer: See on ju õigus.) siis see näitab, et seadused — nii perekonna-

seisu seadus, kui ka usuühingute seadus — ei ole tabanud õiget joont. (M. Juhkam, tõer: Mida konsistorium tahab — vaat seda on raske tabada.) Jah, härra Juhkam, konsistoriumi taga seisavad ikka kirikupäevad, ütleme, usklikkude koguduste soovid ja nõuded, ja meie ei saa neid ignoreerida. Ja kui teie nüüd arvate, et nende soove ja nõudeid ei tule arvesse võtta, siis oleks see ekslik. Ma juba tähendasin sellele, kui palju pannakse tähele, näiteks linnadeliidu sooviavaldusi, kui teatavaid seadusi välja töötatakse. Siin on ametiühisusi olemas, need peavad konverentse, palgaküsimus on nii ja nii mitu korda esitletud, niihästi ministeeriumides, kui komisjonides ja on nii demokraatlikul alusel kõik raskused läbi arutatud. Aga siin seda ei ole tehtud, ja nüüd kannatab selle all meie riiklik ja ka kiriku elu. Ainus pääsetee sellest oleks olema, kui ütleme, uus valitsus, mis moodustamisel, teeks selle vea heaks, mis on tehtud, kutsuks kokku kiriku esindajad, et nendega läbi arutada kõik need raskused, mis praeguses olukorras tekkinud. Teist viisi ei saa toimida demokraatlikus riigis. On aeg, kus mõni aasta kestnud arusaamatused ja kokkupõrked ära kaoksid, et meie jõuaksime rahuliku elu voolusesse, et niihästi meie riik, kui ka kirik võiksid loomulikult edasi areneda.

Kõige selle alusel leian ma, et ei ole põhjust avaldada ülemineku-vormeli näol umbusaldust sellele ja ka endistele valitsustele. Mina kui rahvasaadik ütlen, et Riigikogul seaduseandlusega võimalus on üle pääseda neist raskustest, nimelt välja töötada seaduse muutmise ettepanek. Sellepärast panen ette liht ülemineku-vormeli.

A. Sternfeldt (krst): Sellel erakorralisel teadaandel ei ole muud alust, kui et tööerakond tahab jälle kord enesele võtta võimaluse, öelda südame pealt välja seda, mida ta kirikust ja usust arvab ja teiseks, et oma rühma ainukelele kirikutegelasele, kes sinna kuulub ja sinna on varju läinud, võimaluse anda oma südame pealt ära kõneleda seda, mis tal seal ikka kipitab. Need rääkimised järele ei jää, niikaua kui rkl. Tallmeister Riigikogus on, kel ikka tarvidus on konsistoriumist, ketserikohtust ja kiriku sisemisest korrast rääkida. (Th. Tallmeister, tõer: Mis päevavalgust ei kannata!) See ei ole Riigikogu asi, mis kirik väljaspool teeb, selle järele valvab kohus ja mitte Riigikogu. Alles jaanuarikuul lõpetasime selle jutu, ja läinud aasta detsembris oli arupärimine perekonnaseisu seaduse rikkumise ja raamatute mitteüleandmise kohta. Nüüd algab täpselt

sama lugu jälle otsast peale. Selleks valiti siis niisugune imeline „arupärimise“ moodus, et Riigikogule, kellel nähtavasti vähe tööd, kõneainet anda. „Revaler Bote“ tähendas väga ilusti, et see on „arupärimine konsistooriumi vastu“, aga Riigikogu liikmed peavad sellega leppima ja niisugust ajaraiskamist enesele lubama. Eriline tarvidus on siin ennast väljendada ühel inimesel, sest ma ei usu, et tööerakond ise oleks selle arupärimisega tulnud. Igaüks näeb, et erakorralise teadaande aluseks on tühine asi, aga rkl. Tallmeistrile oli tarvis satisfikatsiooni anda, et ta võiks konsistooriumi kohta ennast väljendada. Aga see ei aita midagi. Riigikogu ei või siin kirikutegelasele mingisugust kaitset anda. Õpetaja Tallmeister on ja jääb konsistooriumi poolt väljaheidetuks kirikust ja õpetajaametist lahtilastuks, ja Riigikogu poolt abiotsimine ei aita midagi. (J. Piiskar, stp: Kas konsistoorium on siis tugevam, kui Riigikogu?)

Mis puutub aga erakorralise teadaande küsimusse, siis ei ole siin asi selles ulatuses täiesti ette toodud, nagu ta oli arupärimises ette nähtud ja mis ajalehtedest juba läbi käis. Seal oli kirikuõpetajate vabameelsusest ja vanameelsusest kõne ja nende mingisugusest streigist. Rkl. Tallmeister esines siin eriliselt ägeda kõnega konsistooriumi ja kiriku vastu, kelle keskelt ta ise ennast väljaastunuks loeb. Mina nimetan siin mõne asja tema enese tegevuse illustreerimiseks, kui lubatakse. Nimelt on meil kõigis kogudustes niisugune kord, et koguduseliige, kes tahab ühest kogudusest teise minna, läheb kirikuõpetaja juurde ja palub oma kirikutähe ära tellida. Selle järele kutsub vastav kirikuõpetaja tema kirikutähe oma juurde. (Naer.) Seesama kord maksab ka Tallinna kogudustes. (Chr. Kaarna, tõe: Ega see seadus ei ole, tehke kuidas tahate!) Rkl. Tallmeister käib siin aga teistsugust teed, mis tema „vabameelsust“ väljendab. Kui tema juurde tuleb mõni mees kirikutähte otsima, siis ütleb ta, et tulgu naine, kui tuleb naine, siis ütleb, et tulgu mees, ja kui tulevad mõlemad, siis küsib, kas teil on liikmekaart ette näidata. (Th. Tallmeister, tõe: Tühi lori!) Ja kui siis liikmekaarti kaasas ei ole, siis ütleb õpetaja Tallmeister, et ma ei saa tähte välja anda, tulge teine kord ja võtke liikmekaart kaasa. Ja kui koguduseliige on kirikumaksu juba mujale maksnud, siis nõuab ta selle maksu ikkagi omale sisse. Kui siin rkl. Tallmeister räägib vabameelsusest ja vanameelsusest, siis võivad kõik need inimesed seda kinnitada, kes Pühavaimu kogudusest minu kogudusse on üle tulnud, ja neid on saja ümber, et seal niisuguseid takistusi tehakse. Seal ei ole mingisugusest vabadusest juttu.

(L. Johanson, stp: Härra Sternfeldt, kas maksab vaimulikudel üksteist vastamisi paljastada?) Ma olen sunnitud ainult selle peale vastama, mis siin on räägitud.

Mis puutub erakorralisse teadaandesse enesse, et ametnikud-vaimulikud ei täitvat õieti seadust, siis on see siseministri asi selle järele valvata; tema vastutab oma ametnikkude tegevuse eest. Sellepärast ei ole Riigikogul sellega midagi tegemist. Ja nii, kordan veel, ei oleks siin tarvidust sellest rääkida.

Milles seisab aga seaduse rikkumine? Siin toodi ette, et vaimulikud ei kuulutavat pruutpaare linna perekonnaseisuametis. Selle kohta ütlen, et perekonnaseisu seadus ise annab võimaluse, et üksikutel kordadel — neid kordi ei ole piiratud — võib ametnik-vaimulik kuulutamata jätta. (J. Piiskar, stp: Seal on see kord.) Sest vaimulik ise vastutab selle eest, et tal õiged dokumendid käsitada on. Ka endisel ajal juhtus seda, et bigaamia ette tuli. Nüüd võib samuti ette tulla ja ongi ka kodanliku registreerimise juures ette tulnud. Kirikuõpetaja eksimise korral oleks arupärijal ju põhjus röömustada, kui härra Tallmeisteri endine ametivend karistatud saaks, et vaadake, nüüd olete teie oma karistuse saanud. (T. Kalbus, tõe: Härra Sternfeldt, kas Teie olete mõne kuulutuse saatnud Tallinna perekonnaseisuametisse, või on Teil kõik erakorralised juhtumised?) Ma ei saada sinna, sest perekonnaseisu seadus ei nõua seda, et teine ametnik teise perekonnaseisu-ametniku ametiruumes peab kuulutama. Kui ma saadan, siis saadan Tallinna linnavalitsusele. (J. Vain, stp: Aga see ka liiber tuleb siin selgesti nähtavale, missugused härrad seal on. Kas Teie saadate üldse, Teie saate selle eest tasu.) Seep see asi on, et meie selle eest mingisugust palka ei saa, vaid teeme seda armu pärast ja kanname pealegi suuri kulusid selle juures. Kaarli kogudus on seni umbes 300.000 mk. välja andnud registreerimiskuludeks, Jaani kogudus — umbes 150.000 mk. Tasust ei ole siin juttugi, vaid margid, blanketid ja töö on veel peale selle, ja kui siin meile etteheiteid tehakse, siis on see nagu „tänu“ selle eest, et meie seda riiklikku, suurt ülesannet täidame.

Mis puutub personaalraamatutesse, see on koguduseliikmete nimekirjadesse, mille ülevõtmist siin Riigikogus arupärimistega nõutakse, selle kohta oleks mul seletada järgmist. Endise kirikuseaduse § 457 põhjal oli koguduse õpetaja kohustatud sunduslikke tunnistusi välja andma ainult meetrikaraamatute järgi, mis endise kirikuseaduse § 455. üles on loetud. § 459. nimetatud koguduseliikmete nimekirja-

dest tunnistuste väljaandmist ei näinud endine kirikuseadus ette. Neid tunnistusi ei ole ka Vene riigi kohtud igakord tunnustanud. Meie teame lugemata hulga juhtumisi, kus kohtud nõudsid väljaantud tunnistusi meetrikaraamatust, mitte aga perekonnaraamatust. Ka see raamat on õpetajatel olnud koguduse käsiraamatuks, kuhu sisse on kirjutatud koguduse ellu puutuvad andmed, leeritatute, laualkäinute kohta, koguduseliikmete maksude kohta; peale selle leiame sealt usulis-kõlblikke hinnanguid koguduseliikmete kohta. Meie võime sealt väga imelikke märkusi leida, kuidas kedagi on hinnatud.

Peale selle oli seaduse järgi ette nähtud, et õpetaja võis anda personaalraamatu põhjal personaalkirju välja teisele õpetajale. Sarnasel juhtumisel, kui koguduseliige läks teise kihelkonda, anti temale perekonnakiri välja, — Parochialschein — millega ta läks teise kogudusse või kihelkonda — parochia —. Teiseks, ei olnud neid personaalraamatuid paljudes kogudustes üldse olemas. Tervel Kuramaal ei ole ühtki personaalraamatut, ja ma küsiks, mis teie sealt tahaksite üle võtta. Kuid õnneks ei kuulu see meie valdamisele. (L. Johanson, stp: Pärnis õnn oleks, kui meil riik suurem oleks.) Mul ei oleks midagi selle vastu. Ma võin terve rea kogudusi nimetada, näiteks, Tartu Pauluse, Tartu Peetri, Tallinna Pauluse ja palju teisi kogudusi, kus ei ole üldse personaalraamatuid olemas, vaid on parohiaallehed, mis igale poole inimesega ühes edasi saadetakse. Just neid ei võinud õpetaja ametlikult üle anda, kui seal mingisugust muud nimekirjade pidamist ei olnud. Õpetaja Tallmeister peaks seda ise väga hästi teadma, kuna ta Riias on töötanud, kus paljudel kogudustel personaalraamatud puudusid. (Th. Tallmeister, tõe: Ei tunne ma niisugust kogudust!) Ka on veel nimetatud Veneseaduses neid raamatuid liikmete nimekirjadeks — список прихожанам. Kuigi seisuste seaduse § 902. põhjal pidid need raamatud õpetajal olema, oli see ette nähtud ainult koguduse sisemiseks eluks. See paistab ka sellest välja, et sama seaduse § 904 põhjal koguduseliikmete nimekirjad pidid sisaldama mitmesuguseid koguduse sisse-ellu puutuvaid andmeid, millest näha on, et see ei võinud olla niisugune raamat, mille järgi õpetaja oli kohustatud tunnistusi välja andma. Ka meie seaduseandluses on seda silmas peetud, kui perekonnaseisu-ametkond sisse seati, sest neile kogudustele, kes ei ole perekonnaseisuaametit sisse seadnud, on personaalraamatud kätte jäetud. Nende hulgas terve Saksa praostkond, kes enese peale ei võtnud perekonnaseisu registreerimist, peale

selle Kose, Kuusalu j. t. kogudused, kes registreerimist enese peale ei võtnud. Kui need oleksid olnud riiklikud raamatud, siis oleksid nad üle võetud. Edasi, kui nad oleksid olnud riiklikud, ametlikud raamatud, siis oleks riigi kohus olnud, neid raamatuid korras hoida. Mis tegi meie seaduseandlus? 10 aastat toimetatakse meie kiriku kõrval kodanlikku registratsiooni, aga mitte üht perekonnaseisu muudatust ei ole saadetud perekonnaraamatutesse kandmiseks! Alles läinud aastal pöörasin mina Tallinna registreerimise büroo poole, teatada mulle, kas teatud isik on oma perekondlikku seisut muutnud või mitte. Mulle vastati, et see asutus ei olevat kohustatud perekonnaseisu muudatuste üle kirikuõpetajale andmeid andma. Nende 10 aasta jooksul ei ole kirikul täpseid andmeid nende inimeste kohta, kes oma perekonnaseisu selle asutuse kaudu on toimetanud. Nõnda tuleb nüüd ette, et see, kes on juba abielus, ja kellel on lapsed, seisab siiski perekonnaraamatus — üksikuna. Kuidas võin nüüd mina sub fide pastorali ja oma allkirja ja pitsoriga välja anda perekonnatunnistuse ja tõendada sellega teatud isiku kohta käivad andmeid, olgugi, et see isik kuulub minu kogudusse. Nõnda ei saa mina ega ükski teine õpetaja täpseid andmeid välja anda, sest et valitsus ja seaduseandlus ise ei ole perekonnaraamatute korralikkuse eest hoolt kandnud. Selle järgi võiksime öelda, et meie ei saa neid raamatuid kuidagi viisi tunnustada ametlikkudeks raamatuteks. Peale selle tunnustab usuühingute seadus „olemas olevaid“ kogudusi. Olemasolevate koguduste tunnusmärk on aga asjaolu, et neil on oma kirik ja oma liikmed ja kui nüüd nende olemasolevate liikmete nimekirjad ehk personaalraamatud ära võetakse, — kogudus ei saa aga neid raamatuid oma käest kuidagi ära anda, — siis langeks kogudus iseenesest laiali. Nõnda on siis siseministeerium juba endisel ajal ja endine siseminister härra Laretei seda silmas pidanud ja järgmise dokumendi välja andnud, mis tõendab seda, et valitsus on neid seletusi tõeks pidanud, mis konsistorium talle andnud, ja loobunud koguduseliikmete nimekirjade ehk personaalraamatute ülevõtmisest.

Siseministri poolt on 27. IX 26. nr. 685 all järgmine kiri evangeeliumi-luteriusu konsistoriumile saadetud: „Vastuseks kirjale 21. septembrist s. a. nr. 2077 ja juurde lisades administratiiv-osakonna vahekirja 24. skp. nr. 685 ärakirja teatan, et arvesse võttes konsistoriumi ülevalnimetatud kirjas ettetoodud motiive, siseministeerium ei nõua koguduseliikmete nimekirjade üleandmist, kuid meetrikaraamatute (sünni-, abielu- ja surmaregistrite) üleandmise nõudmisest loobumiseks nen-

de usuühingute kohta, kelle vaimulikud ei täida perekonnaseisu-ametniku ülesandeid (prs. s. § 65) — puudub seaduslik alus.“ Alla on kirjutanud siseminister H. Laretei ja perekonnaseisuaktide arhiivi juhataja C. Hendrikson.

Selle järele on siseminister asja mitu korda läbi kaaludes ja ka juristidega läbi rääkides leidnud ebaõiglase olevat koguduste käest neid liikmete nimekirju ära võtta. Seda on ka kinnitanud siseministri kohusetäitja härra Soots, kes siin vastuse andis juba jaanuarikuul, et juristidega läbi rääkides ei leia nad võimalikuks perekonnakirju koguduste käest ära võtta ja sellega kogudusi ära lõhkuda. Seega on käesolev erakorraline teadaanne ilma mingi aluseta, esiteks sellepärast, et selles asjas on juba läinud aasta detsembris ja käesoleva aasta jaanuaris aru päritud ja arupärimisele vastatud liht ülemineku-vormeliga, ja nüüd olen mina siin siseministri kirja uuesti ette kandnud, mis näitab, et kogudustel täielik õigus on tunnistusi perekonnaseisu muudatuste kohta koguduse liikmeraamatutest kui oma sisemistest raamatutest mitte anda. Tunnistusi antakse kõigile koguduseliikmetele ja soovijaile, aga kui öeldakse, et neid soovitakse „riiklikkudest“ raamatutest, siis ei saa neid tunnistusi ametlikkudeks tunnustada, kuna nad on välja antud koguduseliikmete nimekirjadest.

Vaheaeg kl. 19.05 min. — kl. 19.25 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Juhataja **R. Penno**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

M. Juhkam (töer): Härrad Riigikogu liikmed! Läbirääkimistel käesoleva erakorralise teadaande puhul ei ole minu arvates väga tähtsad need asjad, millest kõneles rkl. Sternfeldt, eriti kui vastutulelikud vaimulikud üksteisele on või ei ole. Pole ka kuigi tähtsad need teravmeelsed ja mitteteravmeelsed seletused, mis antakse vaimulikkude poolt perekonnaseisu seaduse § 39-da juurde, kus räägitakse, et kuulutus võib ära jääda, kui abielusõlmimine on kiiresti tarvilik kas ühe abielluja raske haiguse või kiire ärasõidu tõttu j. n. e. Seletatakse muuseas, et abiellujad olla iseenesest haiged, neil olla armastuse ja abielukirg, see olla ka haigus, ja järelikult võib registreerimine sündida ilma kuulutuseta omavalitsuses. Tähtsamad on aga järgmised asjaolud. Mul on ühest perekonnaseisuametist täpne nimekiri, kus on registreeritud 7 seaduserikkumist selle

tõttu, et vaimulikud kuulutus ei ole saatnud sinna, kuhu neid tarvis on saata. Nad on abielu registreerinud välismaalastega, kodakondsuseta isikutega j. n. e. Seitse sarnast juhtumist ühes linnas on suur protsent.

Kuidas perekonnaseisu ametnikud-vaimulikud kodanikkudele vastu tulevad, selle tõenduseks lubatagu mul ette kanda paar dokumenti. Kõigepealt üks kiri Kaarli koguduse õpetajalt Kapilt. Ta teatab ühele perekonnaseisuametile järgmist: „Meil, perekonnaseisu ametnikel-vaimulikel mingisuguseid perekonnaregistreid ei ole ja kui kirikuõpetajad meie üldse perekonnaseisu tunnistusi tulevikus välja anda ei või oma koguduste hingekirjade põhjal.“ On täitsa selge, et kodanikkudele tehakse takistusi, kuidas aga võidakse.

Järgmises kirjas õpetajalt Kapilt samale perekonnaseisuametile käesoleva aasta septembris öeldakse selge sõnaga, et „anname välja teateid hingekirjadest ainult oma koguduse liikmetele.“

Siis üks protokoll, mis huvitavam eelmistest. Protokoll on kokku seatud ühes omavalitsuse perekonnaseisuametis ja kõlab järgmiselt: „27. septembril s. a. tuli perekonnaseisuametisse kodanik X ja seletas: Pöörasin täna 27. septembril Kaarli kiriku perekonnaseisu ametniku-vaimuliku Kapi poole palvega, mulle välja anda kodanik X perekonnatunnistus, see tähendab, väljavõte kiriku perekonnaraamatust. Perekonnaseisu ametnik-vaimulik Kapp, selle asemel, et rahuldada minu palvet või vähemalt selle ära oleks kuulunud, sai lubamata ägedaks minu vastu. A. Kapp ütles, et kirik ja riik olevat lahutatud ja ta tunnistust välja ei andvat. Ka õpetaja Sommer ei pidavat tunnistust välja andma. Karjus minu peale, et mina lasku surnuid rahu olla ja surgu ka ise ära.“

Need on dokumendid, mis konsistooriumi poolehoidjaid vaimulikke iseloomustavad. See tähendab, kui Teie ei ole meie kogudusest või, mis tähtsam, kui Teie ei taha maksta liikmemaksu, siis tunnistusi ei saa. Kui Teie meie koguduse liige ei ole, siis ei ole meil Teie vastu vähematki huvi, siis surge ära. Lõpuks veel üks näide. Ühte perekonnaseisuametisse ilmub kodanik ja teatab: „Teatan, et tühistan oma abielu, põhjusel, et abielu registreerimise puhul perekonnaseisuametis heidetakse kirikust välja, nagu seda õpetaja Kapp pruudile on teatanud.“

Sarnaste surveabinõudega tahetakse liikmeid kogudustes kinni hoida, ja need näited on tähtsamad ja iseloomustavad rohkem meie vaimulikke, kui vaidlused, kuivõrt nad üksteisele vastutulelikud on.

Th. Tallmeister (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelkõnelejatele vastamiseks tahan mõne asjaolu peale tähelepanu juhtida. Kõigepealt toob rkl. Raudkepp minu arusaamise järgi väga isearaliku asja välja, nimelt et Riigikogu olla usuühingute seadusega võtnud kiriku oma eestkostmise alla. See olla loonud niisuguse olukorra, kus kiriku sise-mine vabadus kitsendatud on.

Kui me tahame erapooletud olla ja kui võrrelda meie usuühingute seadust teiste riikide kirikuseadustega, siis peab ütleva, et vabamat seadust ei või üldse ette kujutada, kui see meil on. Prantsuse kiriku ja riigi lahutamise seaduses on ära määratud isegi liikmemaksu ülemmäär, teatavast määrast ei tohi üle minna. Prantsuse seadus määrab isegi selle ära, et liite ei ole üldse, kui niisuguseid, vaid ainult kongregatsioonid. Meie kiriku ja riigi lahutamise seadus ehk usuühingute seadus ütleb aga, et elage kuidas tahate, üldkirikuna või üksikogudusena ja võrke maksu oma liikmetelt niipalju kui tahate. Nii on meie seadus välja antud.

Kui rkl. Raudkepp ütleb, et peaks välja andma raamiseaduse, siis pean tähendama, et see on raamiseadus. Ei saa niisugust olukorda enesele ette kujutada, nagu härra Raudkepp ütleb, et Riigikogu ei tohi üldse mingisugust seadust kiriku kohta välja anda. Ei saa seda mõelda, et riigis on organisatsioonid ja ühingud, ja nende kohta ei ole mingisuguseid norme, kuidas nad tegutsema peavad. Rkl. Raudkepp ütleb, et liit tahab Pühavaimu kogudusest lahti saada, aga ei saa. Seadus ometi ütleb seda, et põhikirjas peab olema ette nähtud, missugustel tingimustel üks kogudus vastu võetakse või välja heidetakse. Ta võib, kui see väljaheitmine raske on, oma põhikirja muuta ja sellesse võtta niisuguse punkti, et see väljaheitmine kergetel tingimustel sünniks, ja võib Pühavaimu koguduse kas või järgmise aasta juunikuul välja heita.

Ma ei saa üksikasjadesse tungida selles, nagu poleks riik seadusega kirikutele tarviliku vabadust andnud, vaid selle seadusega on niisugune vabadus antud, nagu seda üldse või me ette kujutada.

Siis edasi ütles rkl. Raudkepp, et konsistoorium peab arvestama ka kirikupäevaga. Ma ei taha hindama hakata, missugusel määral meie kirikupäev koguduste esindaja on, kuivõrt demokraatlikul alusel ta seisab, sest sellest on küllalt kirjutatud ja küllalt räägitud, vaid ma ütleksin ainult ühte: Ma ei tea sarnast juhtu, et isegi sarnane kirikupäev oleks konsistooriumile nõu andnud ässitada perekonnaseisumetikke seaduserikkumisele. Ja edasi — kuidas saaksime seda ette kujutada, et koguduse

esindus tuleks nõudma, et õpetaja ei tohi koguduseliikmetele tunnistusi välja anda, vaid et see konsistooriumi kaudu peab sündima, et koguduse esinduse poolt öeldakse, et tehke see kord koguduseliikmetele raskemaks! Ei, vaid koguduse esindajate seisukoht on niisugune, et sarnane olukord tuleb luua, kus koguduseliikmetel kerge on tarvilikke pabereid kätte saada.

Mis muidu kõneldi, et ei tohi kirikut hävitada ja et see Venemaal korda ei läinud, siis on see päris asjata kõnelemine: seda ei ole Eesti riik kunagi teha tahtnud, et seadusega kirikut hävitatakse, vaid on tahtnud ainult sarnase olukorra luua, et kirik ja riik saaksid lahutatud ja mõlemad saaksid oma ette areneda. Aga kui õpetajad ametnikkude kohuseid täidavad, siis peab riik neile määrusi andma ja ette kirjutama, et neil selle järgi tuleb käia.

Kui siin härra Raudkepp tähendas, et selles teadaandes on umbusalduse avaldus valitsusele — õieti valitsusele, keda enam ei olegi — siis pean ma ütleva, et siin mingisugust umbusalduse avaldust ei ole, vaid tahetakse ainult olukorda selgust tuua. Riigikogul on ainult tarvis öelda, et tema nõuab täielikku seaduse täitmist.

Mis aga puutub sellesse, mis rkl. Sternfeldt ette tõi, siis oli esimene osa tema kõnest ainult katse, kuidagi viisi oma abitus seisukorras midagi öelda ja oma tundeid ühel või teisel viisil väljendada. Kui ta ütleb, et mina olen tulnud Riigikogu käest abi otsima, siis arvan, et see olukord on kõigile teada, et minul ei ole mingisugust abi tarvis. Kõik see, mis konsistoorium minu kohta otsustanud, nagu rkl. Sternfeldt ette tõi, et mina olen ja jään väljaheidatud õpetajaks, jääb ju ainult paberile. See on õieti mängimine, mis minu vastu on ette võetud ja seda ei saa tõsiselt võtta. Pühavaimu koguduse põhikiri on nii kokku seatud, et konsistooriumil minu kohta mingisugust mõju ei ole. Mina olen ja jään Pühavaimu koguduse õpetajaks, kuigi konsistoorium selle vastu seisab. Ka ei ole märgata, et koguduseliikmetehulgas sellepärast kogudusest lahkumisi oleks. Hoopis vastupidi, Pühavaimu kogudus on kasvanud ja suuremal määral kasvanud, kui ükski teine kogudus. Niisugust abinõu siin otsima hakata ja sellest kõnelema tulla on väga imelik. Mina olen siin vastavad paragrahvid ette toonud ja näidanud, mismoodi olukord õieti on, mis ainult seda tõendavad, et siin on tegemist suure seaduserikkumisega.

Kui rkl. Sternfeldt arvas, et võib trumbi ette tuua kirikutähtede küsimuse puudutamise, siis on see suur lõök vette. Ma tulin Riiaist, seal oli 30 kogudust ja seal oli alati

viisiks, et kui keegi linnas teisest kogudusest teise üle läheb, siis viib ta oma kirikutähe ise ära. Ja kui ma siia tuln, tulid mõned niisugused juhud ette, kus oli kirikutähti rekvireeritud, niihästi Kaarli kui ka Jaani kogudustes, ja kus pärast tulid koguduseliikmed minu juurde ja ütlesid, et see nende tahtmise vastu sündinud. Linna oludes on loomulik, et kui isikud ühest kogudusest teise lähevad, nad ise omi asju õiendavad. Neil inimestel, kes teistest kogudustest minu kogudusse üle tulla tahavad ja ise oma kirikutähte ei lähe välja võtma, ütlen, et kui teil niipalju julgust ei ole, et öelda, et teie nõndanimetatud protestantlikku kogudusse tahate üle minna, siis jääge sinna, kus teie olete. Ühtelugu öeldakse, et kui meie läheme õpetaja Sternfeldt'i juurde, siis noomitakse, et mispärast sinna kogudusse lähete.

Juhataja R. Penno: Rkl. Tallmeister, ma ei saa aru, kuidas see käsitab erakorralist teadaannet.

Th. Tallmeister (töer): Juhatajaga ei saa vaielda, aga asi seisab selles, et ma vastasin rkl. Sternfeldt'ile.

Mis puutub sellesse, mis rkl. Sternfeldt ette tõi küsimuse enese kohta, siis on mul järgmised asjaolud üles märgitud, mille peale tahtsin vastata. Kõigepealt puudutas ta seda küsimust, et seadus lubab üksikutel kordadel ju kuulutusi ära jätta. Vahelhüüdes tähendati juba õigusega selle peale, et kuigi on seaduses see ette nähtud üksikuteks hädalisteks juhtudeks, siis kui näiteks on tarvis ruttu ära sõita j. n. e., siis ei saa sellest mingisugust reeglit teha. Vene kirikuseaduses oli ka ette nähtud, et võib teatud kordadel ühel pühapäeval kolm korda kuulutada. Aga see oli nii kitsendatud, et igakord pidi sellest konsistooriumile ette kantama, et see sündis sel ja sel põhjusel ning pidi juurde lisatama tunnistus, mis seda tõendas. Ma ise sain Riias konsistooriumi poolt sellepärast märkuse. Nii et sarnaseid juhtumisi on ette tulnud, aga reeglits seda teha ei saa. Teiseks ütles rkl. Sternfeldt, ja see on nüüd kõige kentsakam, mis mina siin kuulsin, et seadus ei nõua sugugi, et mina pean saatma kuulutused perekonnaseisuametile, vaid nõuab, et ma pean need saatma linnaametile, ja erateel kuulsin ma temalt, et linnaamet asub raekojas ja perekonnaseisuamet vaekojas, ja et seadus ei näe ette, et neid kuulutusi peab vaekotta saatma. Ma pean ütleva, et see on juba äärmiselt sofistlikkus. Linnavalitsusel on suur hulk osakondi, ja kas need asuvad raekojas või vaekojas, see on küll kõige vähema tähtsusega küsimus. Peaasi on, et on tarvis saata

kuulutused linnavalitsusse, kus ta need välja paneb, see on tema asi, ja sellest ei saa hakata siin numbrit tegema ja öelda, et sellepärast kuulutusi ei saada, et linn ei pane neid raekojas välja, vaid vaekojas. Nii ikka ei saa opereerida Riigikogu kõnetoolilt.

Siis rkl. Sternfeldt tuleb ja kõneleb suure paatosega sellest, et õieti oleme meie armu pärast terve selle töö oma peale võtnud. Mina pean ütleva, et meie ei saa küll palka, aga et paistab asi ometi teistsuguses olukorras, kui ma mõned andmed ette kannan. Mul oli juhuse paari päeva eest pilku heita ühte statistilisse aastaraamatusse, mis Tallinna linn välja andnud, ja mis mulle, kui linnavolikogu liikmele kätte saadeti. Ja seal leiduvad järgmised andmed, ma toon nad ette, mis küll selgesti näitavad, missugustel põhjustel see streik tol korral lõppes. Nendest andmetest leiame 1925. ja 1926. a. kohta, et Tallinna kogudustes on laulatuste arv mõõdunud aastal, kus vaimulikud perekonnaseisu-ametniku kohust eitaitnud, väga tunduvalt kõigis kogudustes langenud, tõusnud aga ainult Pühavaimu koguduses. Kaarli kiriku I pihtkonnas oli 1925. a. 225 laulatust, 1926. a. — 187. II pihtkonnas on langenud see arv 201 pealt 162 peale. III pihtkonnas 160 pealt 116 peale. Jaani koguduse I pihtkonnas 106 pealt 81 peale, II pihtkonnas 91 pealt 67 peale, III pihtkonnas 172 pealt 145 peale. Pauluse koguduses 26 pealt 20 peale. Ja ainult Pühavaimu koguduses on laulatuste arv tõusnud 208 pealt 268 peale, see tähendab 60 laulatuse võrra. Nii on tõeline olukord. Ja millega see seletatav on? Võib olla sellega, et teie vanameelne dogmaatika inimesi ei rahuldanud, aga mina arvan, et see on suurelt osalt sellega seletatav, et teie perekonnaseisuaakte ei registreerinud. Teisel aasta poolel selgus, et kui teie niiviisi edasi lähete, siis jääte viimaks kuivale.

Juhataja R. Penno: Teie kõneag on läbi. Rkl. Oja teatab, et annab oma küsitud sõnaõiguse Teile edasi.

Th. Tallmeister (töer): Ma arvan, et siin sarnase asjaga välja tulla ei maksa, et meie teeme seda armu pärast, sest arvud kõnelevad hoopis teist keelt. Kui aasta lõpul selgusele jõuti, et tõepoolest kõigis kogudustes on laulatuste arv vähenenud, Pühavaimu koguduses aga tunduvalt tõusnud, siis pidi ometi järeldusi tehtama, arvati et asi läheb kardetavaks ja sellepärast tarvis perekonnaseisuaaktide registreerimine oma peale võtta. Sest meie saame selle eest ikkagi teataval määral tasu, sest need inimesed, kelle juures meie talitusi toimetame, maksavad meile ometi midagi,

ja kui meie neid talitusi ei tee, siis loomulikult läheb ka sissetulek vähemaks. See on iseküsimus, kas keegi seda sel või teisel põhjusel teeb. Aga minu arvates ei maksa sellega edvistada, et tegime suure armu, võttes registreerimise oma peale. Kirikul on ikkagi tunduv kasu sellest, kui õpetajad registreerimise toimetavad.

Mis puutub neisse perekonnaregistritesse, mille kohta katsus rkl. Sternfeldt seletada, nagu oleksid need siiski eraraamatud, siis ei saa ta sellega kaugele. Rkl. Sternfeldt tähendas, et kohtud ei olevat neid tunnistusi tunnustanud. Ma olen kauemat aega õpetaja olnud kui härra Sternfeldt, olen 15½ aastat neid tunnistusi välja andnud, niihästi Riias kui ka siin, ja mul ei ole ühtki juhust ette tulnud, kus sarnane tunnistus oleks tagasi saadetud. Ainult üks sarnane juhus oli Riias, kus kohtu-uuriija nõudis perekonnaseisu-tunnistuse kõrval ka meetrikatunnistusi ja oli öelnud, et see tunnistus ei olevat seaduslik. Läks aga paar nädalat mööda, siis kirjutas ta väga viisaka kirja, milles palus, et olge lahke ja saate mulle perekonnaseisu-tunnistus, sest ma ei saa neist meetrikatunnistustest midagi aru.

Seda seletada, et need on õpetaja isiklikud raamatud, ei saa.

Sama § 462., kus jutt on parohiaaltunnistuse väljaandmisest, ütleb, et peab vahet tege-ma nende asjade vahel, mis on raamatutesse sisse kantud dokumentide põhjal, ja nende vahel, mis sisse on kantud isikliku arvamise põhjal. Siin § 459. on ka ette nähtud, et personaalraamatud tulevad pidada seisuste seadustes ettenähtud eeskirjade põhjal. Kas neid on kutsunud „spisok prihoschan“ või teisiti, see ei muuda asja, aga seadus nõudis nende pidamist.

1. juulil 1926. a. oli kirik riiklik asutus, ja kui riik nüüd kirikust lahku läheb, siis on tal õigus öelda selle kohta, mis enne tema oma oli, see on ka nüüd. Ja kui siin on võimalus antud kokkulepet luua, siis peab selle eest tänulik olema, ja kirik peab ka omalt poolt katsuma sõbralik olla ning kokku leppima, et meie an-name need tunnistused välja ja ei hakka strei-kima. Seda enam, et siin ei ole tegemist puht koguduse raamatutega, nagu härra Sternfeldt seletada katsub. Neid võib nii nimetada, mis pärast 1. juulit 1926. a. on sisse seatud.

Koguduseliikmed on need, kes oma aastamaksu õiendavad, nõnda sama nagu igas seltsis neid seltsi liikmeteks nimetatakse, kes oma maksukohustuse on täitnud ja nende kohta on oma raamatud. Aga vanu raamatuid ei saa kuidagi nimetada koguduse nimestikuks, vaid see oli registraator selles olukorras, nagu Vene seadus seda nõudis, kus kirik ja riik olid üks-

teisega ühendatud ja kus ei olnud kellelgi võimalik väljaspool kirikut seista.

Kui sellele rkl. Sternfeldt'i poolt tähelepanu juhiti, et omal ajal on minister Laretei ühe eeskirja andnud ja kirikule vastu tulnud, siis ei ole see tõestuseks, et härra minister seaduslikult talitas. Võib olla on ta tõesti oma isikliku arusaamise järgi kirikule tahtnud vastu tulla. Ja kui ta seda on teinud, siis on kirikul kohus tänulik olla, ja ka sõbralik, ning ei maksa sarnaseid eeskirju välja anda ja riigi asjaajamist raskendada.

J. Lattik (krst): Väga austatud rahva-esindus! Käesolev erakorraline teadaanne, ma nimetaksin seda arupärimine, oli omal ajal arupärimisena päevakorras. Et vaheajal Vabariigi Valitsuse kriis tuli, ei saadud seda arupärimist esitada ning nüüd valitakse teine tee. On arusaadav, kui inimene on teatud asjas end ette valmistanud, materjali kogunud, ja kui praegu on niisugune olukord, kus valit-sust ei ole, kellele arupärimine esitada, siis tahetakse ometi ära öelda südame pealt see, mis seal lasumas. See on minu mäleta-mise järgi juba mitmes nähtus Riigikogus, et kui kogub midagi hinge peale, siis valitakse erakorralise teadaande tee ja öeldakse välja. Peab ütleva, et Riigikogus usu- või kirikute-küsimust on sarnaselt mitmel korral arutatud. Ja peab tunnistama, et lugupeetud Riigikogu liikmed on väga kannatlikud kirikuasjade vastu, sellest näeme, et meie parlamendis ei ole huvi meie kiriku vastu surnud, ja seda tuleb ainult tervitada.

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Arvan siiski, et need asjad kõik siia ei kuulu, kuidas üks või teine kiriku ametikandja talitab. Muidu võib olla jõuame lähemas tulevikus nii-kaugele, et meie koguni dogmaatilised ja usu-teaduslikud küsimused siia toome. Ja siis alles kuulete, kuidas usuteadlased oskavad rääkida ja oma seisukohti kaitsta!

Jällegi tungiti siin kirikule ägedalt kallale. Rkl. Piiskar ütleb seda, mida tal öelda on, kuid kaugemale ta ei jõudnud, kui neilt ammukuul-dud tähendusele: Õpetajad koguvad raha, mammon on neil südamel. See on juba vana suitsukate, ja mul oli kevadel juhuse näidata, kuipalju saavad teised intelligent tööjõud ja palju saavad koguduste vaimulikud. Arvan, et see etteheide ei kohuta kedagi, ja siin on mitu korda sellest juba kõneldud.

Mis puutub teistesse väidetes, et perekonnaseisu-ametnikud ei täida korralikult oma kohustusi, siis, lugupeetud Riigikogu liikmed, ei ole mul võimalust selle poolt ega vastu rää-

kida ja ma ei või üksikute faktide näol tõendada, kas siin tõepoolest seaduse rikkumisi on ette tulnud või ei ole. Kui üks uus seadus, niisuuure ulatusega, nagu seda on usuühingute korraldamise seadus, ellu viiakse, siis võivad sellejuures möödapääsemata üksikud kõrvalekaldumised ilmsiks tulla. Suur hulk inimesi, uusi ametnikke, need on perekonna-seisu ametnikud, hakkasid uut tööd, üks ja teine küsimus on neile selgusetu, vanad registreerijad tunnevad seda ala kindlasti paremini. Võivad olla lahkumineked, aga et selle läbi Eesti riigis ilm hukka oleks läinud, vaadake, seda ei saa ma ette kujutada! Täna kuuldud kõnede järgi kuskil pidi olema väikene „maavärisemine“.

Puudutaksin veel üht küsimust, mis selles erakorralises teadaandes haridusministeeriumi kohta öeldud. Nimelt öeldi, et ministeeriumil on olnud kokkupõrkeid konsistooriumiga, ja üks kõrgem ametnik haridusministeeriumis on tähendanud, et haridusministeerium ei tea, mis ta peale peab hakkama. Pean ütleva, ma olen kaua olnud haridusministeeriumi juht ja ei tea, et seal niisugust ärevust oleks kunagi olnud, nagu täna siin. Kui mõni ametnik seda on seletanud, siis on teinud ta seda omast peast. Seda ärevust on siin palju rohkem kui haridusministeeriumis iialgi on olnud.

Mis puutub Toomkiriku remonti, siis on haridusministeerium seaduse piirides tegutsenud ja ehitusetööd on sündinud nii, nagu seaduses ette nähtud. Vastavad asutused valvavad selle järele, et sedakirikut remonteeritakse ja korraldatakse nagu seaduses ette nähtud. Ma tahtsin tähelepanu juhtida ühele asjaolule, mis mulle käesoleval korral ei meeldi. Ma kuulan heameelega kõnesid, eriti kui neid peetakse sarnase temperamendiga, aga ma sooviksin ka üht asja — et need peavad omal kohal teatud mõttes ka põhjendatud olema. Mulle ei meeldi, kui mõttetult sõnu tehakse, mulle ei meeldi ka see, et õpetaja Tallmeister otsekohe-selt ja avameelselt tunnistas käesoleval korral, et mida suurem kogudus, seda rohkem saab õpetaja palka. Sellega andis ta väikselt härra Piiskar'ile mõista, et asjal on ka rahaga tegemist. Nii aga teha ei või. See annab jällegi põhjust rääkida sellest, et õpetajad huvitatud on mammonast. Aga kas maksab neid asju, mis meie kuulsime, parlamendi ette tuua. Siin ei ole korda. Parlament peaks korrale kutsuma just õpetajaid, kes oma asju siin ajavad. Tegelikus elus saavad need inimesed päris hästi läbi, aga niipea kui nad kõnetooli astuvad, on tüli lahti. Mida peaks siis tänane õhtu kirikuelus parandama? Kas see parandab konsistooriumi, kas see kaotab need vahekorrad

ära? Ma ei saa uskuda, et see selleks kaasa aitab. (Vahelhüüe M. Juhkami, tões poolt.) Mis konsistooriumile öelda oleks, seda ei saa Riigikogu liige teha. Kui olete koguduse liige, siis öelge seda koguduse koosolekul. (M. Juhkam, tões: Aga Teie....) Kui Riigikogu liige ei saa ka mina midagi öelda. (M. Juhkam, tões: Aga kui minister?) Kui minister ütlen ma, mis mul öelda on. Mis minul kui haridusministril konsistooriumile öelda on? Ma ei saa seal midagi ette kirjutada. (M. Juhkam, tões: Aga remondiasi?) Seal ma täidan täpselt seadust. Nii et kui seda kõike kokku võtta, neid tänaseid läbirääkimisi ja kõnelemisi, siis jääb igapäev sarnane tunne, et arupärimine, mis päevakorrast ära langes, tahtis olla üks suur erakorraline kallaletung kirikule, tahtis anda hoopis neile, kes ei olnud ette valmistunud, kuid ta vajus iseenesse kokku, ei puhastanud õhku, võib olla tegi ta raskemaks. Mina sooviksin kui vana kirikutegelane ühte asja: kui jälle tulla parlamentis sarnaste asjadega, siis jäetagu see parem tegemata, parlament ei maksaks tülitada sarnaste asjadega, see ei tooks mingit kasu.

A. Sternfeldt (krst): Ma vastaksin rkl. Juhkami nende dokumentide ettekande peale ainult seda, et juba need näitavad, kuidas üldse välja astutakse ametnikkude-vaimulikkude vastu. Nende vastu esitatakse igasuguseid kaebekirju, seatakse kokku protokolle ja uuritakse ja otsitakse kohta, kust võiks vaimulikkudele külge hakata.

Mis puutub Kaarli koguduse õpetaja Kapi poolt saadetud kirjasse, siis on ta õigusega vastanud, et ta koguduseliikmete nimekirja põhjal ei või tunnistust välja anda, et see liikmete nimekiri ei ole täpne juba 10 aasta jooksul. Teiselt poolt, kui kogudusest tuleb tunnistust otsima endine, nüüd juba väljaastunud koguduseliige, siis on see koguduse õpetaja oma heast tahtmisest, kas ta talle tunnistuse annab või ei. (J. Voiman, stp: Mis seadus teile peale paneb, peate täitma!) Mis seadus meile peale paneb, seda meie täidame.

Edasi, ma toonitaksin eriti seda, et sagedasti tungitakse kallale meie konsistooriumile ja piiskopi isikule, kes ei ole siin Riigikogus ja kes sellepärast ei saa end kaitsta. Piiskop on eraisik, samuti ka konsistoorium, ja kui siin sarnaseid lauseid tarvitatakse nende kohta, siis on see igatahes süüdimatu.

Siis nimetaksin ma veel ühte asja: kui kirikuõpetajatele peale pandi või neile võimaldati vaimuliku-ametniku ülesandeid täita, siis

ei tohi Riigikogu ära unustada, et nende peale pandi suured kohustused. Nad peavad kõigi teiste ametnikkude kohta käivate määruste alla käima, ja kuuluvad igasuguste karistuste alla, mis ametnikkudele eksimiste eest määratakse. Aga kas see seadus mingisuguseid minimaalsemaidki õigusi annab ametnikkudele-vaimulikkudele, kes riigi ülesandel teenivad? Teised ametnikud saavad palka, arstiabi, pensioni; perekonnaseisu seaduse järgi on suured kohustused vaimulikkudele peale pandud, nad peavad kõiki perekonnaseisu-ametnikkude kohuseid täitma, aga kus on need õigused, mis neile ametnikkudele on antud ja mis õiguste põhjal tahetakse neilt neid kohustusi nõuda? (J. Vain, stp: Sõjaväeteenistus.) Evangeeliumi-luteri õpetajaskond läks välja riiklikust seisukohast, et riigile vastu tulla, kellel perekonnaseisuaametite sisseseadmine miljone maksma oleks läinud. Teiselt poolt selles arutandmises, et meie kirik on alati riiki ja ta ettevõtteid ja ülesandeid kõige suurema arusaamisega toetanud ja on sellest seisukohast välja minnes kulusid kandnud, ehk küll kiriku varandused suurelt osalt on ära võetud. Nüüd peab kirik 10 miljoni võrra riigile iga aasta oma tööga juurde maksma. Ja kui siin niisugused ülesastumised tulevad kirikutegelaste vastu, siis ütlen ma: see ei ole Riigikogu kõnetooli kohane.

Siseminister J. Hünerson: Väga lujupeetud Riigikogu liikmed! Siin on käesoleva erakorralise teadaande puhul esile toodud mitmesuguseid nähtusi, millest on järeldatud, nagu oleks perekonnaseisu ametnikkude-vaimulikkude poolt õige suuri seaduserikkumisi toime pandud, mille tagajärjel kodanikkude huvid õige rängasti peaksid kannatama. Ma pean ütleva, et mul muidugi täpselt teada ei ole, kas kõik need sündmused, mis siin ette toodud, täiesti tõsiasjad on, kuid pean ka tunnustama, et igatahes seadusest kõrvalekaldumisi on perekonnaseisu-ametnikkude juures ette tulnud, niihästi ilmalikkude kui ka vaimulikkude perekonnaseisu-ametnikkude juures. Seaduserikkumisi ja kõrvalekaldumisi ei ole tehtud meelega, vaid sellepärast, et asi on uus, mispärast tekivad seadustest ja määrustest mitmesugused arvamised ja arusaamised. Sellepärast ei saa neid vääratusi meelega seaduserikkumisteks nimetada, ei ilmalikkude ametnikkude ega vaimulikkude ametnikkude juures.

Edasi pean kinnitama seda tõsiasja, et siseministeeriumi ja evangeeliumi-luteriusu konsistooriumi vahel on lahkarvamisi tekkinud mõne seaduse tõlgitsemisel, nende sisu, mõtte

ja põhimõtte pärast, mille järgi neid seadusi tuleb käsitada. Niihästi endised valitsused, kui ka viimane valitsus on seda silmas pidanud, et seadusi kindlasti täidetaks. Viimasel ajal on selles asjas mõtteavaldusi ja seisukohavõtmisi olnud, mis peaksid kaasa aitama, et vahekorra siseministeeriumi ja konsistooriumi vahel selgitada. Pean tähendama, et seda küsimust ei saa vaidluste korras lahendada, ja sellepärast on valitsus viimastel päevadel kaalumisele võtnud, kuidas seaduslikus korras teatavaid vaidlusküsimusi lahendada, et kodanikkude huvid ei kannataks.

Mis puutub personaalraamatutesse ja neist teadete saamisenesse, siis kuni tänini vaimulikkude perekonnaseisu-ametnikkude poolt massilisi teadete andmisest keeldumise juhte ette tulnud ei ole, vaid siseministeeriumil on teada 6—7 juhtu. (J. Voiman, stp: Kas see küllalt pole.) Mina ei ütle, et sellest ei ole küllalt. Küsimuse ülestõstmiseks on sellest enam kui küll, aga siin ei ole tegemist niisuguste juhtudega, mis kodanikkudele asjaajamise raskeks teevad. Esimesel detsembril küsimuse lahendamise juures loomulikult hakkab maksma uus määruis ja sellel puhul võivad need juhud õige sagedasti korduda, ja esimesel detsembril muutub küsimus üldse raskemaks. Sellepärast on ministeerium küsimuse lahendamiseks kõige energilisemad abinõud tarvitusele võtnud. Kui siin üks kõneleja pahemalt poolt ennest küsis, kuidas praegune siseminister selles asjas on talitanud, siis võin öelda, et minu arusaamise järgi on õiget rada edasi mindud ja kaksipidimõtlemisi selles asjas olnud ei ole. (M. Juhkam, tõer: Üks küsimine: Massiline kuulutuste äräjätmine.) Massilisi kuulutuste ärajätmissi ei ole olnud, vaid see on mõnes üksikus koguduses ette tulnud, peasjalikult on neid nähtusi ette tulnud Tallinnas. Kui aga võetakse seda kui üldist nähtust, siis võin öelda, et niisugust olukorda ei ole. Kui üksikud õpetajad on seda teinud, siis küll seadusest niiviisi arusaamise tagajärjel, aga mitte sellepärast, et nad põhimõttelikult kuulutamise vastu on.

Pearaskus seisab ikkagi „Personalbuch’ist“ ärakirjade andmisel. Ei saa seda öelda, et meie perekonnaseisu ametnikud-vaimulikud tõrguvad ja ei taha kodanikkude üldistes huvides tegutseda. Mina igatahes sellel arvamisel ei ole ja kui lahkuminekuid on ette tulnud, siis ikka seaduse mõtte tõlgitsemises. Seda küsimust ei saa teisiti lahendada, kui et sellekohane seaduslik asutus siin oma autoriteetliku sõna ütleb. (K. Virma, stp: Pikapeale saab jagu neist.)

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Raudkepilt on järgmine liht ülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates rkl. M. Juhkami erakorralise teadaande konsistooriumi ja üksikute vaimulikkude seadusevastaste talituste kohta, läheb päevakorras edasi.“

Hääletamisele tuleb rkl. Juhkami ettepanek. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 30 häält, vastu — 26, seega on vastu võetud motiveeritud ülemineku-vor-

mel, ning langeb ära liht ülemineku-vormel.

Riigikogu asub 1. päevakorra-punkti juurde. (Hüüded: Lõpetada.) Kuulen ettepanekut — koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 20.15 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **M. Martna**.

Abiesimees **R. Penno**.

Abisekretär **O. Liigand**.

Abisekretär **J. Piiskar**.